

FACULTEIT PSYCHOLOGIE EN PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN

ACADEMIEJAAR 2011-2012

Het gebruik van hippotherapie bij jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen

Een belevingsonderzoek in samenwerking met

Pedagogisch Centrum Wagenschot te Eke

Masterproef ingediend tot het behalen van de graad van Master in de Pedagogische
Wetenschappen, afstudeerrichting Orthopedagogiek

Promotor: Prof. Dr. Eric Broekaert

Martje Verbeeck

Ondergetekende Martje Verbeeck geeft de toestemming tot het raadplegen van deze masterproef door derden.

Dankwoord

Een masterproef schrijven is voor alle studenten een zware opgave. Soms lijkt het op een moeilijke weg met veel onverwachte bochten en bergen waarlangs men moet, op andere momenten lijkt het meer op een baan door een glooiend landschap met leuke vergezichten. En waar in het begin de eindbestemming nog veilig veraf lijkt, komt die tegen het einde soms gevaarlijk snel in zicht. Sommige stukken zijn eenzaam en lang, andere etappes zijn leerrijk en vliegen daarentegen voorbij. Bovenal deed het heel veel deugd om op tijd en stond supporters langs de weg te zien staan.

Eerst en vooral wil ik mijn promotor Prof. Dr. Eric Broekaert bedanken voor het opnemen van het promotorschap over dit toch eerder onbekend onderwerp binnen de orthopedagogiek. Wanneer ik vragen had, kon ik steeds bij hem terecht. Dankjewel!

Ten tweede wil ik de deelnemende jongeren bedanken voor hun medewerking, hun vertrouwen en de moed om af en toe hun kwetsbaarheid te tonen aan mij als onderzoeker. Het samenwerken met hen heeft mij als orthopedagoog en als mens nog maar eens overtuigd van de mogelijkheden van elke persoon, los van de labels die ze opgeplakt krijgen. Een dikke merci!

Ten derde wil ik Pedagogisch Centrum Wagenschot bedanken voor de kans om hun werking met hippotherapie te leren kennen en te mogen onderzoeken. Daarnaast wil ik de hippotherapeute, Carine De Bandt, en de rijvaardigheidsinstructrice, Julie Iemant, bedanken. De samenwerking met jullie was voor mij zeer leerrijk!

Verder wil ik nog mijn familie en mijn vriend bedanken, voor de bemoedigende woorden wanneer het nodig was en vooral voor het vertrouwen, dat groot genoeg was om mij rustig mijn ding te laten doen, in mij te geloven en te zorgen voor afleiding, wanneer het even niet meer ging. Merci daarvoor! Ook de last-minute lezers, Angélique en Kristof, bedankt!

Als laatste maar niet als minste, wil ik alle paarden bedanken die in mijn en anderen hun leven een belangrijke rol spelen en een verschil maken. Om ons te (ver)dragen als we het nodig hebben, ons te begrijpen en daarmee onuitwisbare herinneringen achter te laten.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	III
Abstract	V
Voorwoord.....	VII
DEEL I: LITERATUURSTUDIE	1
1.1: Wat is hippotherapie?	1
1.1.1 De band tussen mens en dier.....	1
1.1.2 Waarom paarden?.....	4
1.1.3 What's in a name?.....	7
1.1.4 Doelgroepen.....	10
1.1.5 Kritieken	12
1.2 Wat zijn gedrags- en emotionele stoornissen?	14
1.2.1 Terminologie	14
1.2.2 Gedrags- en emotionele stoornissen	15
1.2.3 Interventies voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen	20
1.3 Hippotherapie bij jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen.....	23
1.3.1 Waarom bruikbaar?.....	23
1.3.2: Enkele onderzoeken	26
DEEL II: PROBLEEMSTELLING	29
DEEL III: METHODOLOGIE.....	31
3.1 Kwalitatief onderzoek.....	31
3.2 Belevingsonderzoek	33
3.3 Onderzoeksopzet	34
3.3.1 Onderzoeksgroep	34
3.3.2 Semi-gestructureerde interviews.....	36

3.3.3 Participerende observatie	37
3.3.4 Analyse van de verkregen gegevens	40
3.4 Methodologische kwaliteit.....	41
3.4.1 Objectiviteit	41
3.4.2 Subjectiviteit en intersubjectiviteit	43
DEEL IV: RESULTATEN	45
5.1 Algemene beleving van de jongeren	45
5.2 Praktische organisatie.....	49
5.3 Het onderdeel hippotherapie.....	52
5.4 Gevoelens.....	56
5.5 Gedrag.....	59
DEEL V: DISCUSSIE EN CONCLUSIE	63
5.1 Bespreking van de resultaten.....	63
5.2 Kanttekeningen bij en beperkingen van het onderzoek.....	67
5.3 Aanbevelingen voor verder onderzoek en voor de praktijk	69
5.4 Conclusie	71
Bibliografie	73
Bijlagen	79
Bijlage 1 : informed consent	80
Bijlage 2: Topiclijst semi-gestructureerde interviews	81
Bijlage 3: Interviews.....	82

Abstract

Steeds vaker wordt er notie gemaakt van de positieve effecten die dieren hebben op mensen. In de praktijk is een opmars te zien van het gebruik van hippotherapie bij zeer verscheiden doelgroepen. Ook voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen kan hippotherapie een meerwaarde betekenen. Toch is er in huidig onderzoek weinig plaats voor de beleving van deze jongeren. Het doel van dit onderzoek is peilen naar de beleving van jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen die hippotherapie volgen. Er worden semi-gestructureerde interviews afgenomen bij een steekproef van vijftien jongeren tussen dertien en vijftien jaar die school lopen in Pedagogisch Centrum Wagenschot te Eke. Deze resultaten worden aangevuld met informatie gehaald uit participerende observatie door de onderzoekster. In de resultaten worden achtereenvolgens de algemene beleving, de beleving van de praktische organisatie en de beleving van het onderdeel hippotherapie besproken. Daarnaast wordt de invloed van de hippotherapie op het gedrag en de gevoelens van de jongeren besproken. Uit de resultaten blijkt dat de jongeren hippotherapie over het algemeen positief beleven. Vooral de omgeving waarin deze doorgaat blijkt een belangrijke rol te spelen. De vraag blijft in welke mate de effecten van hippotherapie worden behouden in andere contexten en welke invloed hippotherapie op lange termijn kan hebben. Daarnaast is er nood aan onderzoek dat de vergelijking maakt tussen de belevingen van jongeren die op verschillende plaatsen hippotherapie volgen.

Voorwoord

“De sensitiviteit, het bewustzijn en de eerlijkheid die de perceptie van het paard karakteriseren, zijn kwaliteiten die ook ons leven kunnen verrijken.” (Chiesa Irwin)

November 2004. Een eerste prijsuitreiking van het Fonds Lode Verbeeck vindt plaats. Dit fonds, opgericht door mijn ouders en beheerd door de Koning Boudewijnstichting, ondersteunt projecten met hippotherapie in Vlaanderen. Het bijwonen van negen prijsuitreikingen, met in totaal zestien bekroonde projecten, heeft mijn kennis over en mijn geloof in de kracht van paarden alleen maar vergroot. Vanuit mijn eigen kennis over paarden en de interesse in hippotherapie besluit ik een masterproef te schrijven over dit thema.

In de praktijk van de hulpverlening wordt steeds meer gebruik gemaakt van de positieve invloed die paarden kunnen hebben op mensen. Veelal worden projecten met hippotherapie opgestart door enthousiastelingen uit het werkveld die in de kracht van paarden geloven en hier iets mee willen doen. Tijd en subsidies voor een wetenschappelijke onderbouwing ervan komen helaas vaak op een laatste plaats.

Het feit dat gedurende de vijfjarige opleiding tot orthopedagoog hippotherapie nooit aan bod is gekomen, wijst er echter op dat ook binnen de academische wereld de onwetendheid of het scepticisme over dit onderwerp nog groot is.

Binnen deze masterproef wil ik op zoek gaan naar de beleving van de mensen die hippotherapie aan de lijve ondervinden. Ik hoop hen een stem te kunnen geven en hun bevindingen op een duidelijke en objectieve manier te kunnen weergeven. Concreet werk ik samen met het pedagogisch centrum Wagenschot te Eke. Op deze manier hoop ik om mijn bevindingen te kunnen terugspelen naar de praktijk en een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van hippotherapie voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen.

DEEL I: LITERATUURSTUDIE

In de literatuurstudie wordt het onderwerp van de masterproef geschetst in drie delen. Allereerst wordt ingegaan op wat hippotherapie is. Daarnaast komt de doelgroep van de masterproef, namelijk jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen, aan bod. Als laatste deel van de literatuurstudie wordt meer specifiek hippotherapie aan jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen besproken.

1.1: Wat is hippotherapie?

In dit onderdeel wordt besproken wat hippotherapie inhoudt. Eerst en vooral wordt ingegaan op de band tussen mens en dier en welke positieve effecten dieren op mensen kunnen hebben. Vervolgens wordt besproken waarin de invloed van paarden verschilt ten opzichte van andere dieren. Ook gaan we in op de terminologie en definiëring van hippotherapie, waarbij de keuze van de term hippotherapie voor deze masterproef wordt toegelicht. Er wordt een kort overzicht gegeven voor welke doelgroepen hippotherapie mogelijks kan ingezet worden. Als vijfde en laatste deel worden enkele kritieken op hippotherapie geformuleerd.

1.1.1 De band tussen mens en dier

Reeds in 1859 werd door Florence Nightingale, de Britse verpleegster en sociaal hervormster, notie gemaakt van de positieve invloed die dieren kunnen hebben op de gezondheid van zieken, vooral op mensen met een chronische ziekte (All & Loving, 1999). Tegenwoordig komt het steeds vaker voor dat rusthuizen, ziekenhuizen of psychiatrische voorzieningen kleine (huis)dieren hebben waar patiënten mee voor zorgen of die als gezelschap in de leefruimte worden gezet (Stanley-Hermanns & Miller, 2002).

Steeds meer onderzoek toont aan dat dieren positieve effecten kunnen hebben op mensen. We gebruiken de indeling van Endenburg en Van Lith (2011) om de positieve effecten van de band tussen mens en dier te omschrijven. De invloed van dieren op de ontwikkeling van kinderen en het leven van mensen in het algemeen is te zien op drie vlakken.

1. Emotionele ontwikkeling
2. Sociale ontwikkeling
3. Cognitieve ontwikkeling

Dieren hebben een positief effect op de emotionele ontwikkeling en het emotioneel welzijn van mensen. De band tussen mens en dier draagt positief bij aan het zelfvertrouwen, de autonomie en de empathie van mensen. Zo zou het hebben van empathie ten opzichte van dieren, wat wordt gecreëerd door er een band mee aan te gaan, zich weerspiegelen in een grotere empathie naar mensen toe (Endenburg & van Lith, 2011). Turner et al. (2009) tonen aan dat kinderen, die in contact komen met dieren, beter leren omgaan met hun emoties, meer empathie vertonen en beter emoties kunnen interpreteren. Verschillende onderzoeken wijzen op een stijging in het gevoel van zelfwaarde (Edney, 1995, Stanley-Hermanns & Miller, 2002).

Naast de invloed op de emotionele ontwikkeling kunnen dieren ook een positief effect hebben op de sociale ontwikkeling van mensen. Het opgroeien in een omgeving met dieren zorgt voor betere sociale competenties. Het hebben van een huisdier zorgt voor meer sociale interacties en versterkt het sociaal netwerk. Empathie is een belangrijke factor in de ontwikkeling van sociale vaardigheden. Uit onderzoek blijkt dat het hebben van empathie tegenover dieren, een invloed heeft op de empathie tegenover mensen (Endenburg & van Lith, 2011). Daarnaast kan de aanwezigheid van een dier de interactie en relatie tussen kind en andere kinderen of volwassenen faciliteren. Het zorgt voor een laagdrempelig gespreksonderwerp en het dier kan voor het kind een bron van steun zijn (Beck & Katcher, 2003, Edney, 1995).

Als derde is er de positieve invloed van dieren op de cognitieve ontwikkeling en vaardigheden van mensen. Het dier kan een stimulus zijn binnen de taalontwikkeling. Ten eerste is het een bron van gespreksonderwerpen, zowel bij kinderen als volwassenen.

Baun, Oetting en Bergstrom (1991, in All & Loving, 1999) omschrijven de band tussen mens en dier als “ an attachment that can be affectionate and friendly, involving an interaction between human and animal”(p.51). Dieren zijn vaak een gesprekspartner, zeker voor kinderen. Doordat dieren op een non-verbale manier communiceren, stelt dit minder eisen aan het kind of de jongere, in vergelijking met communicatie tussen mensen die vooral verbaal gericht is.

Naast een stimulerend effect kan de aanwezigheid van een dier ook een relaxerend effect hebben op mensen. Het zorgt namelijk vaak voor minder angst en stress. Dit effect is fysiologisch waar te nemen in de bloeddruk en hartslag. Friesen (2010) registreerde een lagere bloeddruk en hartslag tijdens het maken van een oefening in aanwezigheid van een dier. Geist (2011) verwijst naar de onderzoeken van Allen et al. (1991) en Friedman et al. (2000) waarin vrouwen, respectievelijk kinderen, werden gevraagd oefeningen op te lossen in een van de drie condities (met de onderzoeker erbij, in het gezelschap van hun beste vriend of in gezelschap van hun hond). De groep in het gezelschap van hun hond presteerde duidelijk beter en zag de oefening als een uitdaging. Het gezelschap van een hond zorgde voor minder stress dan de aanwezigheid van een volwassene of van een vriend. Wanneer de groep met de hond werd bevraagd, gaven zij als verklaring dat ze geen schrik hadden om veroordeeld te worden. Ze vonden dat hun hond over de wenselijke kwaliteiten van een vriend beschikt maar dan zonder de mogelijkheid tot veroordelen. De groep die in het bijzijn van hun beste vriend moest presteren, voelde een grotere sociale druk en presteerde minder goed. Ook in de DSM-IV-TR wordt deze positieve invloed aangehaald. Zo schrijft men dat stotteren vaak afwezig is bij het voorlezen aan of praten tegen dieren. Vooral het ontbreken van sociale druk op en stress bij de communicatie met dieren zorgt voor het uitblijven van de symptomen van stotteren (American Psychiatric Association, 2000).

Dieren worden als aanvaardend en niet-veroordelend ervaren, wat zorgt voor een groter zelfvertrouwen en een lagere angst voor falen. Doordat dieren op een non-verbale manier communiceren, zorgt dit ervoor dat aan de interactie geen te hoge eisen worden gesteld en dat er geen verkeerde interpretaties kunnen ontstaan. Hierdoor krijgen mensen, en vooral kinderen, het gevoel dat dieren goed kunnen luisteren en hen lijken te verstaan. Er ontstaat een gevoel dat dieren met hen meevoelen en zich aanpassen aan

hoe zij zich voelen (Geist, 2011). Wie kent niet het troostende gevoel van je hond die droevig naast je komt liggen wanneer je in je zetel ligt te piekeren?

Naast de ontspannende invloed van een dier, kan zijn aanwezigheid ook een positief effect hebben op de concentratiespanne. Dieren zorgen voor een grotere motivatie en een positievere houding ten opzichte van een oefening, de schoolcontext of de therapiesetting. Dit is te danken aan de aangeboren interesse van mensen, en vooral kinderen, in dieren. Het zorgt ervoor dat men meer betrokken is bij het leerproces en maakt het leren betekenisvol (Endenburg & van Lith, 2011, Beck & Katcher, 2003).

Zowel in de populaire als wetenschappelijke literatuur wordt de positieve invloed van de aanwezigheid van dieren op de fysieke en mentale gezondheid van mensen vermeld (National Institute of Health, 1988 in Beck & Katcher, 2003). Toch is het moeilijk te achterhalen welke variabelen deze verschillen veroorzaken. Omwille van ethische en praktische redenen kan men geen onderzoek voeren waarbij alle andere variabelen die een gunstige invloed hebben op de gezondheid zoals de aanwezigheid van planten of het contact met andere mensen, uitgesloten worden. Toch doen veel studies een oproep om in onderzoek te werken met grotere steekproeven, een controlegroep, gestandaardiseerde meetinstrumenten en eenduidige onderzoeksmethoden om een grotere veralgemeenbaarheid van de resultaten te verkrijgen (Beck & Katcher, 2003, Mackinnon, Noh, Laliberte, Lariviere & Allan, 1995, Stanley-Hermanns & Miller, 2002).

1.1.2 Waarom paarden?

Reeds eeuwen lang in de geschiedenis is het paard verweven met de mens. Eerst als prooidier, later als lastdier en vervoersmiddel en de laatste honderd jaar als edel dier en als vriend van de mens. Het paard werd niet langer bereden uit noodzaak maar ook uit plezier en als sport (Maes, z.d). Ondanks dat de Grieken reeds paarden gebruikten bij de revalidatie van gewonde strijders, is er pas recent een stijgende aandacht voor het paard als therapeut (Granados & Agís, 2011). Hieronder wordt geschetst waarom een paard hier zo geschikt voor is en waarin het verschilt ten opzichte van andere dieren.

Eerst en vooral is de lichaamsbouw het meest opvallende aan een paard. Het zijn de grootste en zwaarste gedomesticeerde dieren in België en omstreken. Een belangrijke meerwaarde van paarden is dat je er op kan rijden, zitten of liggen. Dit zorgt voor een unieke mogelijkheid om de band tussen mens en dier dieper te beleven (Vidrine, Owen-Spith & Faulkner, 2002 in Ewing et al., 2007). De gelijkmatige bewegingen hebben een positief effect op het evenwicht, de houding en de spierspanning van de ruiter (Fitzpatrik & Tebay, 1998 in All & Loving, 1999). Hun driedimensioneel bewegingspatroon lijkt op dat van de mens wat als voordeel heeft dat bij het paardrijden aspecten zoals spierontwikkeling, balans, coördinatie en ruimteoriëntatie geoefend wordt zonder de benen te belasten (Pauw, 2000, Swerts, 2009). Het feit dat men het paard, dat veel groter en zwaarder is dan de mens, kan besturen en doen luisteren, kan een boost geven aan het zelfvertrouwen. De natuurlijke interesse van mensen in dieren en de fascinatie van vele kinderen voor paarden, zorgt voor een grotere motivatie om ermee aan de slag te gaan en langer vol te houden. Kinderen leren immers beter wanneer ze geïnteresseerd en geboeid zijn (All & Loving, 1999).

Er zijn zeer veel verschillen tussen de bestaande paardenrassen, zowel in grootte, bouw als karakter. Sowieso is het belangrijk dat er bij het werken met kinderen of jongeren gebruik wordt gemaakt van betrouwbare paarden met een vriendelijk karakter. Paarden zijn vluchtdieren en zullen van nature uit geen agressie uiten naar de mens. Wanneer het paard echter negatieve ervaringen in het verleden heeft opgedaan, kan dit, door het goede geheugen van paarden, lang meespelen in de omgang met de mens (Kerkhofs, 1996).

Buiten de verschillen tussen de rassen is elk paard op zich nog verschillend. Er zijn temperamentvolle paarden, opvliegende karakters, speelvogels en lamme goedzakken. Sommigen zijn nieuwsgierig van aard, terwijl anderen eerder afstandelijk zijn en afwachten op initiatief van de mens. Reeds na enkele minuten observatie kan men het karakter van een paard inschatten. Afhankelijk van de doelstellingen die men wil bereiken, zal men een keuze moeten maken voor het meest geschikte paard. Wanneer er vooral gewerkt wordt met de bewegingen van het paard, wordt veelal gebruik gemaakt van grotere paarden met een brede rug en een rustige, gelijkmatige gang. Wil men echter

meer ingaan op de reacties van paarden op omgevingsfactoren, is een energiek, levendig paard dankbaarder als onderwerp en observatiebron.

Naast de unieke bouw en de verscheiden karakters van paarden leent ook de sensitiviteit van deze dieren zich uitermate voor het gebruik ervan binnen een therapiecontext. Paarden zijn zeer sensitief op non-verbale stimuli. Ze nemen zeer gemakkelijk de gemoedstoestand van mensen uit hun omgeving over en voelen zeer goed de interne gevoelens en gedachten van mensen aan, ook al staan deze niet in overeenstemming met het uiterlijk waarneembare gedrag. Ze zullen de emoties en het gedrag van mensen in hun omgeving spiegelen in hun eigen gedrag. Wanneer iemand bijvoorbeeld zeer onrustig is in de buurt van een paard, zal het paard ook onrustig worden en dit tonen. De spiegeling van het gedrag en de emoties zorgt voor een directe feedback op het gedrag van de betrokkenen (Geist, 2011, Kerkhofs, 1996, Murphy, 2011). Deze feedback kan ervoor zorgen dat men tot nieuwe inzichten over het eigen gedrag en de invloed ervan op anderen komt.

Wanneer men met een paard aan de slag wil, zal het gedrag moeten afgestemd worden op het karakter van het paard en wat men er mee wil bereiken. Doordat paarden niet kunnen spreken, wordt men uitgedaagd om het gedrag en de bewegingen van paarden te observeren en hierover in interactie te gaan met anderen (Rothe et al., 2005). Veel informatie kan gehaald worden uit de observatie van het paard. Vooral aan de stand van de oren, waar het dier naar kijkt en de houding van het hoofd, kan je zien of een paard rustig en ontspannen of onrustig en opgejaagd is.

Bij het gebruik van paarden dient men de natuurlijke omgeving van het paard binnen te treden. Het is niet mogelijk om een paard zomaar naar een school- of therapiecontext te brengen. Hierdoor gaat het werken met paarden steeds door in openlucht, in de stallen of in de piste van een manege (Ewing et al., 2007, Rothe et al., 2005). Deze nieuwe omgeving zorgt ervoor dat er gebroken wordt met de klassieke school- of therapieomgeving.

Daarnaast brengt deze nieuwe context heel wat elementen met zich mee die de ontwikkeling kunnen stimuleren. Zo kunnen voorwerpen die aanwezig zijn in een manege, zoals bijvoorbeeld zadels, halsters, touwen en poetsgerief, op allerlei manieren

gebruikt worden binnen de therapie. Ook de cognitieve ontwikkeling wordt gestimuleerd door voorwerpen in de context. Je hebt naambordjes aan de staldeuren van de paarden en affiches in de gangen die worden gelezen door de betrokkenen. In de piste hangen op verschillende plaatsen letters die gebruikt worden om van de ene naar de andere plaats in de piste te rijden. Op deze manieren wordt aan de taalvaardigheid gewerkt zonder dat hierbij een blad papier of leesboek aan te pas komt. Ook het ruimtebegrip wordt bevorderd door de context. Dit gebeurt onder meer door de ontdekking van de manege als nieuwe omgeving. Bij het paardrijden krijgen de betrokkenen figuren aangeleerd, zoals het doorkruisen van de piste van de ene naar de andere hoek of een cirkel maken rond het middenpunt van de piste. Dit helpt hun oriëntatie, inschattingsvermogen en afstandsbesef te verbeteren (Rothe et al., 2005).

Ter afsluiting geven we een opsomming van de voordelen van therapie met paarden zoals Rothe et al. (2005) vonden bij verscheidene auteurs. Hieruit blijkt de grote variatie in de mogelijke positieve effecten die hippotherapie kan veroorzaken.

1. De zorg voor paarden wordt vertaald naar een grotere zorg voor zichzelf.
2. Het stimuleert de communicatie en socialisatie.
3. De zelfwaarde wordt verhoogd en het zelfbesef verbetert.
4. De verbale en non-verbale communicatievaardigheden worden ontwikkeld.
5. De mogelijkheid om openlijk affectie te geven en te krijgen, zorgt ervoor dat de ontwikkeling van empathie en de gehele persoonlijkheid.
6. Aspecten zoals wederzijds vertrouwen en respect, , onvoorwaardelijke aanvaarding, zelfvertrouwen, succeservaringen, verantwoordelijkheid, assertiviteit en zelfcontrole worden ontwikkeld.

1.1.3 What's in a name?

Algemeen spreekt men over Animal-Assisted Therapy (AAT) wanneer men therapie met behulp van dieren bedoelt. Men gebruikt de band tussen mens en dier om doelgericht te interveniëren in een therapie (Delta society, 1997 in Geist, 2011). AAT wordt steeds gezien als een onderdeel van een integrale therapie, het is geen op zich staande therapie.

Afhankelijk van de leeftijd, persoonlijkheid en specifieke problematiek wordt gezocht naar een gepaste werkwijze (Endenburg & van Lith, 2011, Friesen, 2010).

In de literatuur over therapie met behulp van paarden zijn zeer verscheiden en uiteenlopende termen terug te vinden. Hieronder volgt een poging om een ordening te maken in deze verscheidenheid. Aansluitend wordt de keuze van term hippotherapie beargumenteerd.

Binnen de internationale literatuur is Equine-Assisted Therapy (EAT) de meest gebruikte Engelstalige term. Deze term wordt internationaal gebruikt om therapieën met het paard te onderscheiden van recreatief of sportief paardrijden. Gelijkaardige termen die vaak dezelfde lading dekken zijn Equine-Facilitated Therapy (EFT) of Equine-Assisted Psychotherapy (EAP).

In 2002 werd het Europese Pegagus project gestart, een internationale samenwerking die als doel had EAT als werkvorm toegankelijker te maken. Zij zetten de term EAT als overkoepelend voor alle therapieën waarbij het paard als medium wordt ingezet. Het is ook dit project dat een Nederlandstalige opleiding tot hippotherapeut ontwikkelde en zorgde voor de implementatie ervan in Vlaanderen (Artevelde Hogeschool, 2011).

Het Pegagus project definieert EAT als volgt:

Equine-Assisted Therapy is therapeutisch en /of orthopedagogisch werken met de hulp van het paard als een partner met het doel mee te helpen aan een verbetering van de levenskwaliteit van kinderen, jongeren en volwassenen met specifieke noden. EAT beschikt over een ruim aantal mogelijkheden om binnen de triade cliënt-therapeut/opvoeder-paard doelgericht te werken aan problemen van fysieke, psychische, orthopedagogische en/of sociale aard. De relatie tussen mens en dier, de omgang en contact met het paard, het berijden ervan, zijn bewegingsimpulsen, de symboliek en de ethologie van het paard staan hierbij centraal. Het (leren) paardrijden is bij EAT niet het doel van de activiteit maar een middel binnen een therapeutisch proces. (Maes, z.d., p.4);

EAT wordt onderscheiden van aangepast paardrijden voor personen met een beperking of paardrijden als recreatieve activiteit of als sport, al dan niet voor een specifieke

doelgroep. Dit valt volgens Pegasus niet onder de noemer EAT maar onder aangepaste bewegingsactiviteiten en sport.

In de literatuur wordt de Engelstalige term “Hippotherapy” vaak gedefinieerd vanuit een medisch perspectief, als een alternatieve bewegingstherapie, gegeven door kinesisten of ergotherapeuten. Er wordt gebruik gemaakt van de drie-dimensionele bewegingen van het paard om de lichamelijke stimulering van de patiënt te bevorderen. Door middel van oefeningen op het paard en het berijden ervan wordt er gewerkt aan een beter evenwicht, spierontspanning, bewegingscontrole bij patiënten met verlamming, multiple sclerose of andere lichamelijke aandoeningen (All & Loving, 1999, de Bruijn & Meijs, Macauley & Gutierrez, 2004, Swerts, 2009). Volgens de literatuur wordt dit steeds begeleid door een gediplomeerd therapeut, logopedist of kinesist (Bass, Duchowny & Llabre, 2009). De afdeling kinderrevalidatie van het universitair ziekenhuis te Gent heeft een toestel dat deze beweging nabootst en waarbij duidelijk de lichamelijke effecten ervan te zien zijn bij de kinderen. Toch kiezen zij er voor om de kinderen daarnaast nog hippotherapie te laten volgen. Naast de lichamelijke stimulatie zorgt een echt paard immers voor plezier waardoor de motivatie tot het volhouden van de therapie wordt verhoogd. Ook de warmte en zachtheid van het paard, het contact met andere actoren in de omgeving van het paard en de niet-medische omgeving is voor deze doelgroepen een welgekomen afwisseling. En dit kan een machine die de bewegingen van het paard nabootst, nooit vervangen.

In de Engelse literatuur wordt door verschillende auteurs zoals Beck (2001), Kröger (2001) en Pauw (2000) (in Maes, z.d.) een duidelijke opsplitsing gemaakt tussen een meer kinetherapeutische hippotherapy en een meer psychologisch therapeutisch paardrijden of equine-assisted psychotherapy. Deze splitsing is in het Nederlandstalig vakgebied en bijhorende literatuur veel minder duidelijk. Zeker in Vlaanderen dekt de term hippotherapie vaak een hele lading aan gevarieerde invullingen in de praktijk. Een voorbeeld hiervan zijn de zeer verscheiden projecten beloond door het fonds Lode Verbeeck, dat jaarlijks drie prijzen uitreikt aan projecten van hippotherapie in Vlaanderen. Deze projecten zijn zowel qua doelgroep als uitwerking zeer verschillend en noemen hun werking desondanks bijna altijd hippotherapie.

Ondanks de bestaande definities en onderverdelingen bestaat er geen consensus over de gebruikte terminologie. Zeker in de praktijk worden de verschillende termen door elkaar gebruikt. Binnen deze masterproef wordt ervoor gekozen om verder gebruik te maken van de term hippotherapie. Hiervoor zijn verschillende redenen op te geven. Eerst en vooral omdat de masterproef in het Nederlands geschreven wordt. Het is dan ook gemakkelijker dat een Nederlandstalige term gebruikt wordt in de titel en het gehele werkstuk. Daarnaast is hippotherapie ook de meest gebruikte term in Vlaanderen. Het voortzetten hiervan zorgt voor consistentie binnen de bestaande Nederlandstalige literatuur en praktijk. Een eenduidige term kan bijdragen tot een grotere naambekendheid in Vlaanderen, zeker nu er steeds meer gebruik wordt gemaakt van paarden binnen orthopedagogische contexten. Ten derde is het ook de term die gebruikt wordt in de naam van de Vlaamse opleiding tot hippotherapeut, namelijk “postgraduaat hippotherapie” (Artevelde hogeschool, 2012). Een vierde en laatste reden om hippotherapie als term te kiezen is de Vlaamse context waarin het onderzoek is doorgegaan. Voor alle betrokkenen, zowel jongeren als professionelen, is een Nederlandstalige term eenvoudiger te onthouden en uit te spreken. Zeker de vaak gebruikte afkorting, “hippo”, ligt gemakkelijk in de mond en wordt goed onthouden. Dit is bij de letterlijke vertaling “therapie met assistentie van paarden” veel minder het geval.

1.1.4 Doelgroepen

Hieronder wordt kort ingegaan op de verschillende doelgroepen waarbij hippotherapie reeds wordt toegepast. We geven een eerder exemplarische opsomming en hebben niet als doel exhaustief te zijn omdat dit ons te ver zou leiden van ons oorspronkelijk onderzoeksonderwerp, namelijk de beleving van hippotherapie bij jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen.

In de literatuur wordt veel onderzoek gedaan naar het gebruik van hippotherapie bij personen met een fysieke beperking. Het bewegingspatroon van het paard is zeer geschikt om te komen tot een ontspannen spiertonus en om het evenwicht en de houding te verbeteren. Daarnaast zorgt het voor de ontwikkeling van een betere romp- en bekkenstabiliteit wat het zelfstandig zitten bevordert (Swerts, 2009). Vooral het effect

van hippotherapie bij mensen met een cerebrale parese is vaak onderzocht (Benda, McGibbon & Grant, 2003, Liptak, 2005). Dit wordt mede veroorzaakt doordat de Engelstalige literatuur hippotherapy definieert als een specifiek onderdeel van Equine-Assisted Therapy, waarbij vooral de nadruk wordt gelegd op de lichamelijke en fysiologische voordelen van therapie met paarden bij personen met een fysieke beperking.

Bij kinderen en jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen kan hippotherapie zorgen voor betere sociale vaardigheden, een groter zelfvertrouwen en minder boosheid of agressie (Ewing et al., 2007). Volgens Reichert (1998) en Ross (1992) (in Kogan et. al., 1999) heeft het gebruik van Animal-Assisted Therapy (AAT) een positieve invloed op het zelfvertrouwen, de socialisatieprocessen en de probleemoplossende vaardigheden bij kinderen met emotionele problemen. Katcher en Wilkins (1994) concluderen uit hun onderzoek dat :

“Animal-assisted therapy and education has a large, persistent, and broadly distributed therapeutic effect on highly aggressive, emotionally disturbed children and adolescents with severe learning difficulties” (p.3).

Hippotherapie kan zorgen voor een verbetering van vaardigheden, een hogere motivatie en een positiever zelfbeeld bij kinderen met leerstoornissen. Het kan ervoor zorgen dat langdurige therapieën zoals bij leerstoornissen, uitdagend, boeiend en leuk blijven voor kinderen om vol te houden en zich ervoor in te zetten (Macauley & Gutierrez, 2004).

Kinderen met ontwikkelingsstoornissen zoals autisme kunnen binnen de driehoeksrelatie van paard-kind-therapeut een veilige situatie ervaren waarbinnen zij hun vaardigheden kunnen ontwikkelen. Vooral op relationeel vlak kan er duidelijk vooruitgang geboekt worden indien de hippotherapie deel uitmaakt van een ruimer individueel behandelingsplan (Hameury, et al., 2010). Het autisme spectrum stoornis (ASS) kenmerkt zich door problemen op sociaal, communicatief en motorisch vlak. Deze problemen uiten zich op zeer verscheiden manieren en er is geen evidentie voor een bepaalde therapie als meest effectief voor de gehele doelgroep (Bass, Duchowny & Llabre, 2009). Er zal dus steeds op zoek moeten gegaan worden naar een manier om kinderen en jongeren met ASS zo goed mogelijk te leren omgaan met de moeilijkheden die ze ervaren. Bass et al.

(2009) tonen in hun onderzoek aan dat hippotherapie effectief kan zijn voor kinderen met ASS. Er werd een significante vooruitgang gezien in belangrijke aspecten van het sociaal functioneren zoals sensorische aandacht, sociale interactie en sensorische gevoeligheid en een vermindering van de onoplettendheid, de afleidbaarheid en passiviteit.

Uit onderzoek blijkt dat hippotherapie voor zeer verscheiden doelgroepen voordelen kan opleveren. In het werkveld zijn in zeer verschillende praktijkvoorbeelden van hippotherapie te vinden. Verschillende sectoren die zich richten op verschillende doelgroepen maken reeds gebruik van hippotherapie. Het gebruik van hippotherapie voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen wordt later uitgebreid besproken.

1.1.5 Kritieken

Eerst en vooral kunnen er kritieken geformuleerd worden op praktisch vlak. Hippotherapie is niet goedkoop. Het onderhoud, de voeding en de stalling van paarden kost veel geld en vraagt een grote tijdsinvestering. Daarnaast moet er meestal vervoer voorzien worden naar de manege of stallen waarin de paarden gevestigd zijn. Er is ook nood aan voldoende begeleiding om hippotherapiesessies, zeker als ze in groep gebeuren, veilig en rustig te kunnen laten verlopen. Daarnaast bestaan er veiligheidsrisico's wanneer er met ongeschikte dieren of onaangepast materiaal gewerkt wordt, waardoor er risico is op letsels of negatieve ervaring, wat het verdere therapieproces kan benadelen (Friesen, 2010).

Een tweede kritiek op hippotherapie is dat er vaak geen wetenschappelijke onderbouwing of geen degelijke evaluatie omvat. Hierdoor wordt het onderwerp vaak met enig scepticisme en wantrouwen onthaald (All & Loving, 1999). Het vinden van fondsen voor het onderzoeken en evalueren van therapie met assistentie van dieren is zo goed als onmogelijk.

Er kan ook kritiek geuit worden op het bestaand onderzoek over hippotherapie. Wetenschappelijk onderzoek over hippotherapie beperkt zich vaak tot kleine beschrijvende studies. Soms wordt er eerder aan anekdotische informatieverzameling gedaan in plaats van aan wetenschappelijk onderzoek. Daarnaast is er vaak geen

controlegroep in het onderzoek opgenomen om de resultaten te vergelijken. Hierdoor is het moeilijker om waargenomen verschillen statistisch te verklaren. Bij het gebruik van een pretest-posttest design worden enkel de effecten gemeten vlak na het afronden van een reeks van therapie sessies. Er is nood aan meer en grootschaliger onderzoek waarbij oog is voor de effecten op lange termijn. Daarnaast bestaat het gevaar dat bewezen effecten veralgemeend worden terwijl deze specifiek zijn voor de onderzochte doelgroep en de uitwerking van hippotherapie, zoals gebruikt in het onderzoeksopzet (All & Loving, 1999, Beck & Katcher, 2003, Friesen, 2010, Pauw, 2000).

1.2 Wat zijn gedrags- en emotionele stoornissen?

In het tweede deel van de literatuurstudie wordt ingegaan op de doelgroep van de masterproef, namelijk jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen. Eerst en vooral wordt kort de bestaande terminologie geschetst die gebruikt wordt om de doelgroep te beschrijven en wordt de keuze voor de term gedrags- en emotionele stoornissen beargumenteerd. Verder wordt inhoudelijk gekeken naar wat gedrags- en emotionele stoornissen inhouden. Het derde en laatste deel gaat over de interventies voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen.

1.2.1 Terminologie

Doorheen de jaren is een evolutie te zien in de termen die gebruikt worden om gedrag dat als problematisch wordt ervaren, te omschrijven. In de jaren '40 en '50 sprak men eerder over 'sociaal onaangepaste jongeren'. Hierbij werd de nadruk gelegd op het feit dat deze jongeren zich niet naar de eisen van de maatschappij schikten. In de jaren '60 sprak men vaker over 'emotioneel gestoorde jongeren' waarmee de oorzaak meer werd gelegd bij het fout lopen van de ontwikkeling en opvoeding van de jongeren. Deze evolutie moet gezien worden tegen de achtergrond van de opkomende psychodynamische theorieën. In de jaren '70 wordt steeds meer over gedragsproblemen gesproken. Deze term ging samen met de opkomst van de gedragstherapie. Toch was ook gedurende deze perioden geen eenduidigheid in terminologie. Zo maakte Eaves (1982, in Van der Ploeg, 1990) notie van maar liefst 21 verschillende begrippen om over het fenomeen gedrags- of emotionele stoornis te spreken.

De term gedragsproblemen dekt vaak een hele lading. Soms wordt er agressief of antisociaal gedrag mee bedoeld, een andere keer delinquent of normafwijkend gedrag. Toch dient het duidelijk te zijn dat deze begrippen geen synoniemen zijn en dus te onderscheiden. Verschillende probleemgedragingen komen echter vaak samen voor en spelen op elkaar in.

Ook op dit moment bestaat er een zeer grote verscheidenheid aan begrippen wanneer men over gedragsstoornissen spreekt. Afhankelijk van de stroming die wordt gevolgd, geeft men een ander begrip aan deze heterogene groep. “Zo spreekt men over deviantie, opvoedingsmoeilijkheid, afwijkend gedrag, maatschappelijk onaangepast gedrag, emotioneel gestoord gedrag,...” (Broekaert & Van Hove, 2005, p. 248).

Er wordt gekozen om verder in deze masterproef gebruik te maken van het begrip gedrags- en emotionele stoornissen. Een eerste reden hiervoor is dat er in het onderzoek wordt samengewerkt met een school voor buitengewoon secundair onderwijs, gericht op jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen (type drie).

Het K.B. van 28 juni 1978 (artikel 6, paragraaf 3) beschrijft het type 3 van het buitengewoon onderwijs dat aangepast is aan de opvoedingsbehoeften van kinderen en adolescenten met karakterstoornissen. Dit onderwijstype is bestemd voor leerlingen bij wie [...] stoornissen in het affectief-dynamisch en relationeel aspect van de persoonlijkheid vaststelt, die dermate ernstig zijn dat orthopedagogische en psychotherapeutische maatregelen voor hen noodzakelijk zijn. Tegenwoordig spreekt men van kinderen met gedrags- en emotionele stoornissen. (Vanderplasschen et al., 2006, p.137-138).

Daarnaast is de term gedrags- en emotionele stoornissen het meest toegankelijke en gebruikte begrip binnen het Nederlandstalig vakgebied. In het volgend deel wordt dieper ingegaan op de inhoudelijke invulling van deze term.

1.2.2 Gedrags- en emotionele stoornissen

Gedrag wordt vaak gezien als het resultaat van een wisselwerking tussen het eigen initiatief tot handelen, de cultuur en de sociale omgeving. Gedrag is intentioneel maar wordt ook beïnvloed door omgevingsfactoren. Volgens de gedragstherapeutische stroming kan gedrag aan- en afgeleerd worden door middel van veranderingen in de omgeving (Broekaert & Van Hove, 2005). Probleemgedrag is subjectief en normatief. De beoordeling van gedrag is steeds het resultaat van de kijk en interpretaties van

betrokkenen. Toch probeert men op een zo objectief mogelijke wijze wetenschappelijke kennis te vergaren over hoe probleemgedrag zich manifesteert, hoe we het kunnen diagnosticeren en zo goed mogelijk kunnen behandelen (Van der Ploeg, 2007).

Van der Ploeg (2007) geeft volgende definitie van gedragsproblemen:

[...] een relatief concept dat aan de orde is als de op dat moment in een bepaalde omgeving heersende normen en geldende regels worden overschreden. De ernst van het gedragsprobleem wordt verder bepaald aan de hand van de frequentie, de duur en de omvang alsmede door de mate waarin de betrokkene zichzelf en/of zijn omgeving psychische schade berokkent. (p.16).

Uit deze definitie blijkt dat gedragsproblemen een relatief concept is dat afhankelijk is van de context. Zo wordt roepen en rennen in de klas als probleemgedrag beschouwd terwijl dit tijdens een vrijetijdsbesteding zoals voetbal als deel van de activiteit en het plezier erbij wordt aanzien. Ook doorheen de tijd is er een evolutie te zien in hetgeen als probleemgedrag wordt beschouwd. Daarnaast is gedrag dat wordt ervaren als problematisch afhankelijk van de culturele context.

Er wordt gekozen voor het begrip gedragsstoornis omdat we spreken over probleemgedrag dat ernstig en langdurig van aard is. Het gaat dus niet over gedragingen die slechts tijdelijk zijn of tegenover bepaalde personen, zoals de reactie van een kind op de geboorte van een broertje of zusje, of over leeftijdsadequate en fasegebonden gedragingen, zoals opstandig gedrag in de puberteit. Het gaat om probleemgedragingen die frequenter, intenser en langduriger zijn van aard en in verschillende situaties voorkomen en zo een patroon of levensstijl vormen (Ghesquière & Grietens, 2006, Grietens & Hellinckx, 2005). "Aan het begrip stoornis zijn verandering en onveranderbaarheid inherent" (Broekaert & Van Hove, 2005, p.248). Het wijst op een tekort en wordt als eerder stabiel beschouwd. Indien er geen behandeling wordt voorzien, kunnen ze zelfs in frequentie en intensiteit toenemen. De reactie 'het zal er wel uitgroeien' die regelmatig te horen is, is dus in het geval van gedragsstoornissen niet correct. Wel kan de invulling van het vertoonde probleemgedrag evolueren doorheen de jaren.

Ondanks de omschrijving van probleemgedrag als een relatief begrip, bestaan er verschillende classificatiesystemen. De American Psychiatric Association heeft met de Diagnostic Statistical Manual of mental disorders (DSM) een van de belangrijkste classificatiesystemen ontwikkeld. Met de tekstrevisie van reeds de vierde editie is dit boek een vaste waarde binnen de sector. De DSM tracht eenheid te brengen in de diagnostiek. Het gaat vooral in op de criteria waaraan iemand moet voldoen om een van deze diagnoses te krijgen. Daarnaast wordt er ook informatie verschaft over de prevalentie, mogelijke differentiaal- en geassocieerde diagnoses en genetische kwetsbaarheid. Er wordt echter geen uitspraak gedaan over de mogelijke behandeling of toekomstperspectief.

In de DSM-IV-TR (2000) hebben volgende categorieën betrekking op gedragsproblemen bij jeugdigen (Van der Ploeg, 2007). Voor een meer gedetailleerde bespreking verwijzen we naar de DSM zelf.

1. Gedragsstoornissen: hierbinnen wordt er een onderscheid gemaakt tussen Oppositional Defiant Disorder (ODD) en Conduct Disorder (CD). ODD gaat over opstandig gedrag bij jongeren dat vooral wordt geuit tegenover volwassenen. CD houdt meer agressief en antisociaal gedrag in.
2. Aandachtsstoornissen en hyperactiviteit: hieronder valt Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). De DSM verdeelt dit op subtypes, afhankelijk van welke symptomen het meest voorkomen.
3. Pervasieve ontwikkelingsstoornissen: hieronder valt het Autisme Spectrum Stoornis (ASS), waarbinnen ook weer verschillende types bestaan. Daarnaast is er nog Pervasive Development Disorder Not other Specified (PDD-NOS) wat een restcategorie vormt.
4. Angst- en stemmingsstoornissen: Dit zijn stoornissen zoals de over-anxious Disorder (OAD) en Generalized Anxiety Disorder (GAD). Onder de stemmingsstoornissen rekent de DSM vooral de depressieve stoornis.

Naast de voordelen van dit soort onderverdelingen kunnen ook heel wat tegenkantingen geformuleerd worden. Deze aanpak staat immers haaks op het idee dat gedragsstoornissen een relatief concept is. Een diagnose zegt ook weinig over het

individueel functioneren van een jongere (van der Ploeg, 2007). Daarnaast brengen deze labels het risico tot stigmatisering met zich mee. Toch is er vaak nood aan een 'objectieve' diagnose om beroep te kunnen doen op een attest voor buitengewoon onderwijs of terugbetaling van bepaalde medicatie of therapieën.

Onderzoek naar de prevalentie van probleemgedrag is een zeer populair doch moeilijk onderzoeksgebied. De resultaten variëren van twee tot vijfendertig procent. Afhankelijk van de probleemdefinitie, onderzoeksmethode, gebruikte meetinstrumenten, leeftijdsgroep en bevraagde onderzoeksgroep komt men tot zeer uiteenlopende resultaten. Zolang er niet één objectieve beoordeling bestaat, zal men geen zekerheid krijgen over de precieze prevalentie (van der Ploeg, 2007). Wereldwijd schat men de prevalentie van ernstige gedragsproblemen op ongeveer tien procent bij minderjarigen. Afhankelijk van de specifieke stoornis wisselt dit cijfer.

Er is een genderverschil te zien bij de uiting van probleemgedrag (D'Oosterlinck, Broekaert, De Wilde, Bockaert & Goethals, 2005). Jongens blijken meer externaliserend probleemgedrag te vertonen. Ze richten hun gedrag eerder naar buiten, wat als meer storend wordt ervaren door hun omgeving. De probleemgedragingen die vaker bij jongens worden aangetroffen, hebben vooral te maken met hyperactiviteit en agressie, zowel verbaal als fysiek. Zo wordt de ratio jongens-meisjes bij ADHD geschat op 4:1. Er is bij jongens met ADHD ook vaker bijkomend externaliserend probleemgedrag, zoals agressie en deviantie te zien (Thorell & Rydell, 2008). Probleemgedrag bij meisjes blijkt meer internaliserend van aard te zijn. Hierbij wordt het probleemgedrag meer naar binnen gericht waardoor het kind of de jongere er zelf meer last van heeft. Deze probleemgedragingen uiten zich onder de vorm van depressieve gevoelens en psychosomatische klachten (Hellinckx, De Munter & Grietens, 1991). Bij meisjes komt depressie twee keer zoveel voor in vergelijking met jongens van dezelfde leeftijd (van der Ploeg, 2007).

De impact van gedrags- en emotionele stoornissen op het dagelijks functioneren is aanzienlijk. Zo hebben bijvoorbeeld kinderen met ADHD vaak minder goed ontwikkelde sociale vaardigheden en functioneren ze minder goed op school, in interactie met vrienden of binnen het gezin. Bij het ouder worden, worden gedragsproblemen steeds

minder getolereerd door leeftijdsgenoten waardoor de jongere geïsoleerd kan raken (Thorell & Rydell, 2008). Mogelijks kan hierdoor bijkomend internaliserend probleemgedrag, zoals depressieve gevoelens, ontstaan (Rubin, 1993 in Thorell & Rydell, 2008). Uit onderzoek blijkt dat hoe ouder men is, hoe vaker depressie een probleem vormt (van der Ploeg, 2007).

Bij gedrags- en emotionele stoornissen kan een onveilige hechting aan de oorzaak liggen. Bowlby (1969, in Geist, 2011) stelt dat het ontbreken van een veilige gehechtheid aan verzorgingsfiguren zorgt voor een grote onzekerheid in het leven. Het gemis aan deze basisveiligheid zorgt voor problemen op relationeel en affectief vlak. Deze problemen kunnen zich uiten in affectieve relatiestoornissen of gedragsproblemen (de Ruyter, in Derluyn, 2010). Omgekeerd kan ook de stoornis aanwezig bij het kind, invloed hebben op de mogelijkheden en opvoedingskwaliteiten van de ouders. De stoornis kan zorgen voor stress of andere psychische problemen bij ouders (Thorell & Rydell, 2008). Door de aanwezige gedragsproblemen bij het kind is het mogelijk dat ouders niet langer in staat zijn om op een warme en positieve manier het kind op te voeden. Mogelijks kan hierdoor een vicieuze cirkel ontstaan waardoor het gedrag van het kind en de opvoedingsstijl van de ouders elkaar versterken (van der Ploeg, 2007). Ook de socio-economische status van het gezin blijkt een belangrijke invloed te hebben. Zo komen bepaalde gedrags- en emotionele problemen vaker voor bij kinderen uit de groep met een lager socio-economische status (Hellinckx, De Munter en Grietens, 1991).

Jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen hebben vaak een lage zelfwaardering. Zelfwaardering heeft te maken met hoe jongeren zichzelf beoordelen. Hierin speelt het beeld dat zij denken dat andere mensen over hen hebben sterk mee (van der Ploeg, 2007). Volgens Veerman (1994) wordt de zelfwaardering gevormd aan de hand van twee aspecten, competentiebehoefte en sociale ondersteuningsbehoefte.

1. Competentiebehoefte is de aangeboren behoefte van een kind om zijn groeiende competenties uit te oefenen en hiermee invloed te krijgen op de sociale omgeving. Wanneer aan deze behoefte wordt tegemoet gekomen, leidt dit tot een positieve zelfwaardering. Deze behoefte varieert mee met de leeftijd en de ontwikkeling van het kind. In de jonge kindertijd zullen dit vooral ontwikkelingen op fysiek vlak zijn

zoals leren zitten, staan en lopen. In de adolescentie veranderen deze behoeften en gaat het meer over mentale vaardigheden zoals de ontwikkeling op moreel, politiek en filosofisch vlak.

2. De sociale ondersteuningsbehoefte is de nood aan sociale ondersteuning gedurende het hele leven. Afhankelijk van het ontwikkelingsniveau varieert dit qua intensiteit. Op jonge leeftijd zal er een grote nood zijn aan ondersteuning van buitenaf in alles wat men doet. Wanneer er een responsieve omgeving is, kan deze aandacht en liefde van opvoeders geïnternaliseerd worden. Stap voor stap heeft men minder nood aan externe bevestiging en ondersteuning. Dan kan het kind meer en meer zichzelf prijzen en aanmoedigen en hieruit zijn voldoening halen.

Deze twee behoeften kunnen niet los van elkaar gezien worden. Doordat een kind positieve of negatieve feedback krijgt op zijn competenties, zal het meer of minder gestimuleerd worden om zich verder te ontwikkelen. Wanneer er door de omgeving gepast wordt ingespeeld op de bestaande competentie- en ondersteuningsbehoefte, kan er een positieve zelfwaardering opgebouwd worden. Bij het ontbreken van responsieve opvoeders of bij een zeer wisselende of weinig affectieve nabijheid, kan er geen basisvertrouwen ontstaan bij het kind. Als gevolg hiervan vindt de internalisering van de sociale ondersteuning niet of gebrekkig plaats. Hierdoor blijft het kind afhankelijk van anderen voor positieve feedback of kan het zelfs een negatieve zelfwaardering ontwikkelen.

Een negatieve zelfwaardering vergroot de kans op problematisch gedrag (van der Ploeg, 2007). Of zoals Reckless (1956, in van der Ploeg, 2007) formuleert: "Een positief zelfbeeld is een beveiliging tegen delinquentie" (p.204). Het zal dan ook belangrijk zijn om in interventies deze vaststelling mee te nemen.

1.2.3 Interventies voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen

Met een wereldwijde prevalentie van tien procent zijn gedragsproblemen een vaak voorkomend probleem bij minderjarigen. Toch ligt het aantal kinderen en jongeren die hulp ontvangen, veel lager. Vaak blijft hulp zoeken en hulp vragen moeilijk voor veel

ouders (Grietens & Hellinckx, 2005). Gedrags- en emotionele stoornissen kenmerken zich aan de hand van de ernst en de langdurigheid waarmee ze voorkomen. Daarnaast berokkent de jongere ook schade aan zichzelf en/of aan zijn omgeving (van der Ploeg, 2007). Hierdoor is het aangewezen om op zoek te gaan naar de gepaste hulp.

Doorheen de geschiedenis is er een uitgebreid en gevarieerd aanbod aan interventies voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen opgezet. Afhankelijk van de gevolgde theoriestroming, de tijdsperiode en de stichter, ziet men een zeer verschillende invulling van het soort interventies voor deze doelgroep. Belangrijke auteurs hierbij zijn Aichorn, Bettelheim, Redl & Wineman, Kamp en Jones. Het zou ons te ver leiden van de essentie van deze masterproef om elke stroming uitvoerig te bespreken en toe te passen. Wat interessant is, zijn de gemeenschappelijke aspecten die bij de verschillende auteurs te zien zijn.

Het eerste gemeenschappelijke aspect van de interventies is de doelstelling die aan de basis ligt. Het doel van al deze interventies is het creëren van een veilige omgeving waarin het kind zich veilig genoeg voelt om nieuw gedrag uit te proberen. De begeleiders spelen hierin een centrale rol. Zij moeten zorgen voor een niet-afwijzende houding ten opzichte van de jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen. Hierdoor kunnen de jongeren ondervinden dat niet iedereen hen vijandig gezind is of hen op voorhand veroordeeld. Pas wanneer de jongeren genoeg sociale steun ervaren, zullen zij in staat zijn om nieuwe vaardigheden te proberen en uit te testen (van der Ploeg, 2005).

Een tweede gemeenschappelijk aspect dat van der Ploeg (2005) bij alle auteurs terug ziet komen, is het belang van een werkzaam dagprogramma. Redl formuleerde het als volgt: "Make a program that satisfies and not one that just keeps the windows unbroken". Een interventie aan jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen moet uitdagend zijn en meer zijn dan een bezigheid om de dag door te komen. Het is de bedoeling dat de jongeren bijleren en vooruit gaan, zonder hierbij de beperkingen die de aanwezige stoornissen met zich meebrengen uit het oog te verliezen.

De doelstelling van veel interventies aan kinderen met gedrags- en emotionele stoornissen is het bevorderen van sociaal aanvaardbaar gedrag. Wat dit inhoudt, hangt natuurlijk af van de context en bijhorende verwachtingen, waarin het gedrag gesteld

wordt. Dit zorgt ervoor dat deze doelstelling moeilijk meetbaar is met een meetinstrument zoals een test (Kogan, Granger, Fitchett, Helmer & Young, 1999).

Interventies aan jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen kunnen variëren van institutioneel niveau tot groeps- of individueel niveau. Op institutioneel niveau bestaan er in Vlaanderen begeleidingstehuizen, dagcentra, internaten en semi-internaten die zich richten naar deze doelgroep. Daarnaast bestaan er ook interventies op groepsniveau. Deze gaan mogelijks door binnen de context van een institutionele interventie, zoals interventies gericht op een leefgroep van een begeleidingstehuis. Als derde en laatste is er het individueel niveau. Hierbij kan aan individuele doelstellingen gewerkt worden, meestal in de vorm van een handelingsplan (van der Ploeg, 2005).

Om met deze doelgroep aan de slag te gaan zal het belangrijk zijn om op zoek te gaan naar interventies waarbij het orthopedagogisch handelen centraal staat. Idealiter wordt er gezocht, rekening houdend met de individuele noden van de jongere, naar een doordacht handelen dat steeds geëvalueerd wordt en waarbij rekening wordt gehouden met de betekenisverlening van het individu. Zowel het handelen van de jongere als het orthopedagogisch handelen van de hulpverleners moeten gezien worden binnen de gegeven historische, maatschappelijke en levensbeschouwelijke context waarbinnen het plaats vindt (Broekaert, 2010).

Jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen blijft een uitdagende groep om interventies voor te ontwikkelen die aangepast zijn aan hun noden, aansluitend op hun ontwikkelingsniveau en waarbij hun interesse wordt gewekt. Daarnaast dienen deze interventies ook praktisch haalbaar te zijn binnen de gegeven omstandigheden. In het derde en laatste deel van de literatuurstudie wordt ingegaan op het gebruik van hippotherapie als interventie bij jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen.

1.3 Hippotherapie bij jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen

Na het bespreken van hippotherapie in het algemeen en een korte schets van de doelgroep, wordt in het derde en laatste deel van de literatuurstudie ingegaan op hippotherapie, specifiek voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen. Eerst en vooral wordt er gekeken naar de bruikbaarheid van het werken met paarden bij deze doelgroep. Ter illustratie worden enkele onderzoeken voorgesteld over dit onderwerp.

1.3.1 Waarom bruikbaar?

Kinderen en jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen krijgen vaak van jongs af aan veel negatieve feedback op hun gedrag. Soms is er een voorgeschiedenis van schoolwissels omwille van aanhoudende gedragsproblemen. Ouders proberen veelal eerst zelf alle beschikbare oplossingen uit voordat er hulp wordt gevraagd of op zoek wordt gegaan naar een aangepaste school. Eventuele negatieve ervaringen kunnen ervoor zorgen dat de symptomen van de gedrags- of emotionele stoornissen versterkt worden (Macauley & Gutierrez, 2004). Mogelijks vertonen kinderen en jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen hierdoor geen motivatie om mee te werken. Er kan een algemeen wantrouwen tegenover volwassenen zijn waardoor wordt beslist om niet in te gaan op de aangeboden hulpverlening. Daarnaast kunnen ook bepaalde problemen die jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen ervaren, ervoor zorgen dat bepaalde hulpverleningsvormen niet geschikt zijn voor deze specifieke jongeren. Zo kan het hebben van ADHD ervoor zorgen dat een klassieke psychotherapie niet aanslaat aangezien een uur stil zitten en praten een grote opgave kan zijn voor de jongere. Door beperkte sociale en communicatieve vaardigheden bij sommige jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen zijn verbale therapieën niet altijd evident. Vaak moet om voorgaande redenen creatief worden omgesprongen met therapieën en wordt er gegrepen naar avontuurlijke, uitdagende of non-verbale therapieën (Ewing et al., 2007).

Dieren kunnen een belangrijk aspect zijn om therapie of hulpverlening (weer) mogelijk te maken. Of zoals Ewing et al. (2007) het zegt, "Animals may open the door, so to speak, to

garner attention, to initiate discussions, and to establish the trust needed in the therapeutic process” (p.60). Volgens Swerts (2009) is de grootste troef van hippotherapie dat de meeste kinderen en jongeren het niet als een therapie ervaren maar als een fijne belevenis. Daarnaast wordt, door het werken met paarden, de motivatie en de interesse verhoogd (Maccauley & Gutierrez, 2004). Doordat kinderen beter leren wanneer ze echt geïnteresseerd zijn in een onderwerp, is hun interesse in de paarden een stimulus om aan de slag te gaan en nieuwe dingen te leren (Endenburg & van Lith, 2011).

Een belangrijke vaststelling is dat jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen vaak een lage of negatieve zelfwaardering hebben (van der Ploeg, 2007). Volgens Veerman (1994) komt de zelfwaardering van een individu voort uit hoe er op de competentiebehoefte en sociale ondersteuningsbehoefte wordt ingespeeld. Binnen hippotherapie wordt er meestal een één-op-één-begeleiding voorzien. Dit zorgt ervoor dat de begeleiding kan afgestemd worden op de sociale ondersteuningsnood van de specifieke jongere. Afhankelijk van de ervaring met paardrijden, de mate waarin een jongere vertrouwd is met paarden en het huidige functioneringsniveau en zelfvertrouwen zal er meer of minder begeleiding nodig zijn tijdens het werken met paarden. Binnen hippotherapie wordt ook tegemoet gekomen aan de competentiebehoefte van de jongeren doordat nieuwe vaardigheden en kennis worden aangeleerd. Ze leren nieuwe begrippen kennen, leren paarden verzorgen en berijden en doen kennis op over materiaal en de psychologie van het paard. Door aandacht te hebben voor zowel de sociale ondersteuningsbehoefte als de competentiebehoefte kan de zelfwaardering van de jongeren verhoogd worden.

Mogelijke doelen van hippotherapie zijn het verbeteren van de aandacht en focus, het leren geven en krijgen van bevelen en het leren vertrouwen van dier en mens (Equine-facilitated Mental Health Association, 2003 in Ewing et al., 2007). Dit zijn aspecten waarbij kinderen en jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen moeilijkheden ondervinden. Door individueel te werken kunnen deze doelen stap voor stap en bij iedereen anders bereikt worden. Belangrijk hierbij is het volgen van het tempo van de specifieke jongere zodat zij succeservaringen kunnen opdoen.

Het voordeel aan werken met paarden is de indrukwekkende lichaamsbouw van het paard. De grootte, het gewicht en de houding van een paard eisen respect op bij degene die ermee werkt. Het zorgt ervoor dat je rustiger en voorzichtig bent in de omgeving van het dier. En laat dit nu net werkpunten zijn voor veel jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen. Daarnaast kan het feit dat je als mens een dier, dat veel groter en zwaarder is dan jou, kan besturen, een boost betekenen voor het zelfvertrouwen. Ewing et al. (2007) citeren Melson (2001, p.115) om deze stelling kracht bij te zetten: "The challenge of controlling a 1,000-pound snorting creature with both concentrates the mind and, when successfully met, stokes the dampened fires of pride".

De eigenschap dat paarden het gedrag van mensen spiegelen (Ewing et al., 2007, Frewin & Gardiner, 2005, Geist, 2011, Kerkhofs, 1996, Murphy, 2011) is een dankbaar aspect om mee te werken. Zo worden paarden onrustig in een luidruchtige omgeving. Ze springen opzij wanneer je er wild naar toe rent. Ze zijn vriendelijk en zachtaardig wanneer er goed met hen wordt omgegaan. Deze reacties van de paarden zorgen ervoor dat men directe feedback krijgt op het eigen gedrag. Een paard dat wegspringt omdat de jongere er op af stormt, blijkt veel effectiever te zijn dan een leerkracht die uit de verte roept dat men niet mag lopen. Wanneer er dan rustiger naar het paard wordt toegegaan, zal men direct positieve feedback krijgen. Het paard zal namelijk blijven staan, naar de naderende jongere kijken en soms benaderen om hem of haar te begroeten.

Om te werken met paarden, is interactie tussen mens en dier onontbeerlijk. Paarden zijn van nature uit vluchtdieren (Kerkhofs, 1996). Dit wil zeggen dat ze gaan lopen wanneer ze schrikken, bang zijn of ergens weg willen. Om het paard rustig te houden en te laten wennen aan de omgeving, is het nodig om ze gerust te stellen. Hiervoor zijn rustige, lage stemgeluiden en warme, zachte aanhalingen zeer geschikt. Ook hierbij zal er directe feedback op het gedrag van de jongere komen door de verandering in het gedrag van het paard. Daarnaast zorgt de aanwezigheid van het paard voor een gespreksonderwerp tussen kind of jongere en therapeut. Wanneer er geen voorkennis is over paarden, zullen er veel vragen komen over de paarden en meer specifiek over de interpretatie van het gedrag. Op deze manier wordt er op een ongeforceerde manier aan de sociale en communicatieve ontwikkeling gewerkt.

De reacties van paarden zijn authentiek en gebeuren direct, in het hier en nu. Ze reageren instinctief en zijn daar volledig eerlijk in. Kinderen of jongeren die om verscheidene redenen gekwetst zijn, hebben geleerd dat relaties steeds ambivalent zijn en hebben hierdoor een algemeen wantrouwen tegenover anderen ontwikkeld. Zij kunnen deze oprechte houding en heldere reacties ten eerste appreciëren (Scheidhacker, 1998 in Maes, z.d.). Een paard heeft geen kennis van de voorgeschiedenis van de jongere in kwestie en zal dus enkel reageren op het gedrag dat de jongere hier en nu stelt. Wanneer het contact goed aanvoelt, zal het paard de toenadering en aanrakingen toelaten. Wanneer het echter grensoverschrijdend aanvoelt, zal het paard een grens stellen, zonder hen te veroordelen of toekomstig contact te vermijden.

1.3.2: Enkele onderzoeken

Het grootste deel van het onderzoek naar de effecten van hippotherapie richt zich vooral op de lichamelijke resultaten bij personen met een fysieke beperking. Toch bestaat er ook onderzoek naar de psychosociale effecten van hippotherapie bij kinderen en jongeren. De resultaten zijn zeer uiteenlopend, van significant bewezen psychosociale effecten tot geen effecten. Dit wordt veroorzaakt door de kleine steekproeven, lage kwaliteit van gebruikte onderzoeksmethoden, grote verscheidenheid in onderzochte doelgroepen en uitwerking van de hippotherapie (Smith-Osborne & Selby, 2010).

In veel onderzoeken worden de voordelen van hippotherapie voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen uitgebreid besproken. Vaak wordt er verwezen naar effecten, bewezen in andere onderzoeken. Toch worden in eigen onderzoek vaak geen significante effecten gevonden. Zo verwijzen Ewing et al. (2007) in hun onderzoek naar een stijging van de eigenwaarde, sociale aanvaarding en populariteit bij leeftijdsgenoten (Macdonald & Cappo, 2001) en naar een daling in vijandigheid en agressie (Macdonald, z.d.). Toch spreekt het kwantitatief onderzoek van Ewing et al. (2007) deze resultaten tegen. Er werden geen significante verschillen gemeten in pre- en post-tests in zelfwaardegevoel, gemeten met de 'Harter Self-perception profile'. Ook andere meetschalen gaven geen

significante verschillen op vlak van interpersoonlijke empathie, depressieve gevoelens, controlegevoel of gevoelens van eenzaamheid. Dit in tegenstelling tot eerder onderzoek.

Toch wordt in het kwalitatief gedeelte van hetzelfde onderzoek door middel van observaties duidelijke vooruitgang gezien. Men wijt het gebrek aan statistisch significante verschillen aan de ernst van de problemen waarmee de jongeren kampen. Het lage IQ van de participanten en een gebrek aan interesse, motivatie en/of concentratie kan ervoor zorgen dat de vragenlijsten niet correct worden begrepen of onvolledig worden ingevuld. Daarnaast zijn de therapieperioden door gebrek aan financiële middelen vaak kort, in casu 9 weken, om een significant verschil te kunnen vaststellen. Ook zijn er steeds bij een onderzoek oncontroleerbare factoren, zoals gebeurtenissen of veranderingen in de context, die het resultaat kunnen beïnvloeden.

Veel onderzoek naar de effecten van hippotherapie baseert zich vooral op kwalitatieve data. Uit interviews of observatie blijken vaak meer positievere resultaten naar voren te komen dan uit kwantitatief onderzoek.

Kaiser et al. (2006) onderzochten het effect van hippotherapie bij zeventien “at-risk children” en veertien kinderen uit het buitengewoon onderwijs. Ze vonden als enig significant resultaat dat jongens uit het buitengewoon onderwijs significant minder scoorden op de schaal boosheid, gemeten met de Children’s inventory of anger (Nelson & Finch, 2000) na het volgen van de acht sessies. Daarnaast werd door de moeders de Conner’s parent rating scale ingevuld. Hieruit bleek dat er een significante verandering was op acht van de veertien subschalen. Hier wordt opnieuw een discrepantie gezien tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek.

Uit kwantitatief onderzoek kan niet steeds afgeleid worden welke factoren de, al dan niet significante, verschillen veroorzaken. Mogelijks worden de causale verbanden tussen het krijgen van hippotherapie en de waarneembare effecten veroorzaakt door een beïnvloedende factor die niet werd meegenomen in het onderzoek. Kwalitatief onderzoek biedt de mogelijkheid om op zoek te gaan naar beïnvloedende variabelen. Het onderzoek van Sotteau-Léomant en Léomant (2000) onderzochten dit in hun onderzoek.

Sotteau-Léomant en Léomant (2000) namen in hun kwalitatieve studie verschillende teams van hulpverleners in Frankrijk onder de loep die paarden en paardrijden gebruikten binnen hun (her)opvoedingsprogramma's. Het ging steeds over jongeren die door de jeugdrechter geplaatst waren omwille van een problematische opvoedingssituatie (POS) of na het plegen van een als misdrijf omschreven feit (MOF). De hoofdfocus van alle projecten lag in het verhogen van de sociale vaardigheden van de deelnemende jongeren. De conclusie van de studie was dat het vooral de sociale ruimte was die ervoor zorgde dat de sociale vaardigheden van de jongeren verbeterden. Deze invloed lag volgens hen aan vier aspecten van de sociale ruimte rond de paarden:

1. De ruimte reguleert het gedrag van de jongeren. Er moeten regels en omgangsvormen worden aangeleerd om gepast met paarden om te gaan.
2. De ruimte is er een waar jongeren bevestiging krijgen. Ze leren nieuwe vaardigheden en doen succeservaringen op, wat hun zelfvertrouwen kan aansterken. Bovendien leren ze zorg dragen en affectie geven waardoor hun eigen nut versterkt wordt.
3. Het is een plaats waar deze jongeren een positieve identiteit kunnen opbouwen en zich kunnen identificeren aan een groep. Dit kan een belangrijk invloed hebben op hun identiteitsontwikkeling.
4. De sociale ruimte rond paarden is een plaats waar er communicatie ontstaat tussen de jongere en het dier en de jongere en anderen. Het paard kan dienen als moderator en kan zorgen dat er (terug) contact is tussen de jongere en de volwassene.

Het bestaand onderzoek naar de effecten van hippotherapie maakt gebruik van zeer gevarieerde onderzoeksdesigns. Naast het klassieke pretest-posttest design wordt ook gebruik gemaakt van interviews en observatie. Toch is binnen het onderzoek zeer weinig ruimte voor de betekenisverlening van de mensen die de hippotherapie volgen.

DEEL II: PROBLEEMSTELLING

Uit het literatuuronderzoek blijkt dat de laatste jaren een groeiende interesse is voor het onderwerp hippotherapie vanuit de onderzoekswereld. De gevonden resultaten van de gebeurde onderzoeken zijn echter zeer verschillend en afhankelijk van het onderzoeksopzet. Wanneer wordt gekeken naar het effect van hippotherapie op bepaalde aspecten in het gedrag van de betrokkenen, wordt er vaak geen significant effect gevonden. Dit wijt men aan de kleine steekproeven, de kortdurende therapieperioden of de moeilijk meetbare eigenschappen die men wil onderzoeken. Wanneer gepeild wordt naar de mening van de betrokkenen, in casu vaak de ouders, zien zij vaak een duidelijke gedragsverandering. Zij rapporteren duidelijke positieve effecten van hippotherapie op hun kinderen (Ewing et al., 2007).

In de gevonden literatuur werd er binnen het onderzoek geen enkele keer gepeild naar de beleving van de jongeren zelf. Er was geen ruimte om te luisteren naar hoe zij hippotherapie ervaren, of zij positieve effecten merken en waaraan zij dit wijten. Het grootste deel van de literatuur richt zich met kwantitatief onderzoek op meetbare effecten en significante verschillen voor en na de therapiesessies. Binnen de gebruikte gestandaardiseerde meetinstrumenten is geen ruimte voor de betekenisverlening van de participanten. De aanbevelingen voor verder onderzoek komen vaak neer op een oproep naar meer standaardisering van de meetinstrumenten, grotere steekproeven, onderzoek op lange termijn en het gebruik van controlegroepen (All & Loving, 1999, Beck & Katcher, 2003, Friesen, 2010, Pauw, 2000).

Naast kwantitatief onderzoek kan ook kwalitatief onderzoek bijdragen aan de kennis over hippotherapie. Naast de aandacht voor de statistisch significante effecten zijn ook klinisch betekenisvolle effecten van belang. Het is niet omdat men niet altijd statistisch kan bewijzen dat hippotherapie positieve effecten heeft op kinderen en jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen, dat er geen effecten (te zien) zijn.

Binnen het onderzoek in het kader van deze masterproef werd gezocht naar de beleving van jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen die deelnamen aan hippotherapie.

Door hen te bevragen over hun beleving en hen gedurende de hippotherapie te observeren, wordt zeer leerrijke kennis opgedaan. Deze informatie kan verder meegenomen worden in de ontwikkeling van de praktijk van hippotherapie.

Het is niet de bedoeling om in deze masterproef een effectiviteitsmeting te doen. Er worden geen tests afgenomen en het onderzoek heeft niet tot doel te bewijzen dat hippotherapie effectief is bij jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen. Wel wordt gehoopt om een bijdrage te kunnen leveren aan de praktijk van hippotherapie door de betrokkenen zelf te bevragen naar hun ervaring.

De onderzoeksvraag luidt dan ook als volgt:

“Hoe ervaren jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen de hippotherapie waar zij aan deelnemen?”

- Wat is hun algemeen gevoel bij de hippotherapiesessies?
- Wat leren ze bij en welke elementen blijven hen bij?
- Welke effecten ervaren zij van de hippotherapie en welke aspecten spelen hierin mee?

DEEL III: METHODOLOGIE

Onderzoek naar de mening van mensen, ter verbetering van bepaalde bestaande praktijken, maakt de laatste jaren meer en meer opgang. Op alle vlakken worden mensen bevraagd om hun mening over onderwerpen te weten te komen. Ook op de faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen werd in april 2012 bijvoorbeeld een peiling gehouden naar de mening van lesgevers en studenten over het studieplatform Minerva. Toch mogen dit soort enquêtes niet verward worden met belevingsonderzoek. Deze kwantitatieve studies geven een beeld over hoe de steekproef gemiddeld denkt over een onderwerp maar geven geen inzicht in de individuele belevingen die aan de resultaten ten grondslag liggen.

In dit deel worden de gebruikte onderzoeksmethoden voorgesteld. De keuze voor kwalitatief onderzoek wordt beargumenteerd en een korte achtergrond van het belevingsonderzoek wordt geschetst. Daarnaast worden de gebruikte methoden, semi-gestructureerde interviews en participerende observatie, beargumenteerd. Als laatste wordt er ingegaan op de methodologische kwaliteit van het onderzoek.

3.1 Kwalitatief onderzoek

Om op zoek te gaan naar de beleving van mensen zijn kwalitatieve onderzoeksmethoden onontbeerlijk. Maso en Smaling (1998) zien informatieverzameling bij kwalitatief onderzoek als open en flexibel. Wanneer naar iemands beleving wordt gevraagd, moet men als onderzoeker open staan voor alle mogelijke antwoorden. Het is niet de bedoeling als onderzoeker reeds het antwoord in gedachten te hebben. Een vragenlijst met meerkeuze-antwoorden is dus minder geschikt. Dit is een te sterke voorstructurering van de mogelijke antwoorden en wordt meer gebruikt in kwantitatief onderzoek.

Bij kwalitatief onderzoek is het belangrijk om de taal van de betrokkenen aan te nemen. Daarom wordt er ook in de analyse gewerkt met de alledaagse, natuurlijke taal in plaats

van kunstmatige of numerieke taal. Dit houdt echter niet in dat kwalitatief onderzoek geen wetenschappelijke begrippen kan gebruiken (Maso & Smaling, 1998).

Kwalitatief onderzoek blijkt in het opzet van deze masterproef aangewezen om verschillende redenen (Maso & Smaling, 1998).

1. Er blijkt een leegte te bestaan in het onderzoek naar hippotherapie. In de wetenschappelijke literatuur is namelijk zeer weinig te vinden over de betekenisverlening van de betrokkenen zelf. Met behulp van het exploratief vermogen van kwalitatief onderzoek kan dit relatief onbekend terrein onderzocht worden.
2. Kwalitatief onderzoek is uitermate geschikt wanneer het gaat over de beleving of betekenisverlening van de onderzochten (Baarda, de Goede & Teunissen, 2001).
3. Binnen het kwalitatief onderzoek is ruimte om als onderzoeker eerst contact te hebben en vertrouwen op te bouwen met je participanten. Zeker bij onderzoek met kinderen en jongeren kan deze vertrouwdheid en de opgebouwde band voor meer betrouwbare informatie zorgen. Daarnaast is kwantitatief onderzoek bij sommige jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen niet evident. Het niveau van lezen en schrijven kan bij sommige jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen eerder laag zijn. Dit kan ervoor zorgen dat vragen verkeerd begrepen worden of dat de antwoorden zeer beperkt zullen zijn. Ook de korte aandachtsspanne bij sommige jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen kan ervoor zorgen dat kwantitatieve informatie niet adequaat verkregen wordt.

Door het gebruik van kwalitatief onderzoek wordt gehoopt recht te doen aan het onderwerp van onderzoek en op een objectieve manier de beleving van de jongeren weer te geven.

3.2 Belevingsonderzoek

Belevingsonderzoek won zijn belang in de tijd dat de 'nieuwe' of de 'tweede' Utrechtse school zeer actief was. Zij hielden zich in de jaren '70 en '80 bezig met fenomenologisch pedagogisch onderzoek. Zij wilden een wetenschap die in dienst stond van het belang van de praktijk. De toepasbaarheid en praktische relevantie van de resultaten van onderzoek waren een belangrijk criterium om al dan niet tot onderzoek over te gaan. Er werd groot belang gehecht aan de eigen individuele beleving van mensen (Eggermont, 2003). Binnen het belevingsonderzoek is de onderzoeker geïnteresseerd in de beleving en de betekenisverlening door de betrokkenen, de manier waarop zij persoonlijk tegen dingen aankijken en hoe zij dit ervaren. Aangezien het binnen dit onderzoek gaat over meerdere personen zal getracht worden de gezamenlijke of gedeelde betekenisverlening te achterhalen. Eggermont (2003) schrijft dat de bijzondere kracht van het belevingsonderzoek ligt in de grote bruikbaarheid voor de praktijk. Het kan praktische aanbevelingen opleveren bij het oplossen van mogelijke knelpunten of het verbeteren van de bestaande praktijk.

3.3 Onderzoeksopzet

3.3.1 Onderzoeksgroep

Er werd gekozen om voor dit onderzoek samen te werken met het Pedagogisch Centrum (PC) Wagenschot te Eke. Dit bestaat uit een school voor buitengewoon onderwijs die beroepsonderwijs aanbiedt in opleidingsvorm twee en drie en beschikt over een Medisch-Pedagogisch Instituut (MPI) met zowel een internaat, semi-internaat als mobiele begeleiding. Ze bieden begeleiding, behandeling en beroepsopleiding aan jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen, eventueel in combinatie met een licht mentale beperking. Wagenschot ging in 2005 voor het eerst van start met het organiseren van individuele hippotherapie voor jongeren uit hun MPI. Dit schooljaar (2011-2012) wordt voor de eerste maal hippotherapie georganiseerd voor drie klassen van de school, met elk zes tot acht leerlingen. Het gaat concreet over het observatiejaar, fase 1 en het overstapjaar. Dit zijn de jongste kinderen van de school waarbij de studiekeuze vaak nog niet vast staat en waarbij gekeken wordt naar de mogelijkheden en beperkingen van de leerlingen. Hieruit moet dan later een keuze gemaakt worden naar oriëntering op schools vlak en toekomstige tewerkstelling.

Elke klas kwam om de beurt op maandagnamiddag naar de manege, The Green Corner, te Vurste. Op deze manier kreeg elke groep om de drie weken hippotherapie. Wanneer er echter een vakantie of verlofdag tussen zat, schoof dit met één of twee weken op. Elke sessie werd opgedeeld in drie aspecten, rijvaardigheidstraining, hippotherapie en stallen uitmesten. Elke klasgroep werd dus ook in drie groepjes opgedeeld. Op deze manier was men steeds met twee, in uitzonderlijke gevallen eens drie, leerlingen op eenzelfde plaats met een activiteit bezig. Er werd steeds gestart met een kleine introductie in de cafetaria van de manege waar de groepjes verdeeld werden en het nodige materiaal werd meegenomen. Na veertig minuten werd doorgeschoven zodat iedereen elke activiteit kon doorlopen.

Het onderdeel hippotherapie was dus slechts een deel van het gebeuren in de manege. Het opsplitsen van de klasgroep in drie kleinere groepjes had als voordeel dat alles

rustiger kon verlopen. De jongeren werden minder afgeleid door storende omgevingsfactoren zoals andere leerlingen. Doordat de leerlingen slechts met twee waren, kon er tijdens het onderdeel hippotherapie individueel gewerkt worden. De hippotherapeute deed de oefeningen met de ene leerling terwijl ik als vrijwilligster aan de slag ging met de andere leerling. Binnen dit onderzoek zullen echter alle activiteiten beschouwd worden als hippotherapie. Wanneer er over de individuele sessies wordt gesproken, zal dit het onderdeel hippotherapie genoemd worden.

Een leerkracht van de school met ervaring met paarden en paardrijden stond in voor de begeleiding van de groep die rijvaardigheidstraining kreeg. Daarnaast was er steeds een leerkracht van de klasgroep mee die op maandagnamiddag les gaf aan de leerlingen. Hij begeleidde de leerlingen die bezig waren met het uitmesten en schoonmaken van de stallen.

Het waren de leerlingen van deze drie klassen die gevraagd werden om mee te werken aan het onderzoek. Er werd gekozen om jongeren die slechts één of twee sessies hadden meegemaakt niet te bevragen. Door het verloop in de klassen waren er leerlingen die gedurende het schooljaar vertrokken of van klas veranderden en nieuwe leerlingen die in de plaats kwamen. In totaal participeerden er vijftien jongeren aan het onderzoek.

Alle vijftien participanten waren jongens. Er zat slechts één meisje in de deelnemende klassen en zij was niet voldoende aanwezig geweest om bevraagd te worden. Daarnaast kozen er nog twee jongeren bewust voor om niet aan het onderzoek deel te nemen. De leeftijd van de participanten varieerde van dertien tot vijftien jaar. Alle jongeren hadden een statuut van het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH) om in buitengewoon onderwijs type 3 (gedrags- en emotionele stoornissen) terecht te kunnen. Mogelijke bijkomende diagnoses waren ODD, ADHD, licht mentale beperking of zwakbegaafdheid, dysfasie, ASS, (reactieve) hechtingsstoornis, angsten, slaapproblemen, leerproblemen, taalontwikkelingsstoornis of chronisch motorische ticstoornis. Dit wijst op een hoge comorbiditeit van de verschillende gedrags- en emotionele stoornissen onderling en de combinatie met andere problemen.

3.3.2 *Semi-gestructureerde interviews*

Binnen het belevingsonderzoek is het interviewen van de participanten een belangrijke methode van informatieverzameling. Deze open manier van bevragen geeft hen de mogelijkheid een eigen invulling te geven aan het besproken onderwerp.

Er werd van elke participant een individueel interview afgenomen. Dit ging door in februari, nadat er reeds vijf sessies hippotherapie waren doorgegaan. De jongeren werden bevraagd in de cafetaria van de manege. De jongeren werd gevraagd om met hun rug naar het raam dat uitgeeft op de binnenpiste, plaats te nemen zodat de afleiding kleiner was. Er werd de jongeren meer uitleg gegeven over het onderzoek en gevraagd om de informed consent (bijlage 1) te ondertekenen. Er werd hen ook verteld dat het interview ongeveer vijftien minuten zou duren en opgenomen werd aan de hand van een dictafoon.

Het uitgangspunt was om binnen het onderzoek open interviews af te nemen van de participanten. Na het afnemen van enkele interviews werd echter snel ondervonden dat dit geen evidente zaak was. Door de aanwezige problematiek bleek het geen eenvoudige opdracht voor sommige participanten om hun gedachten en gevoelens onder woorden te brengen. Er werden vaak korte antwoorden gegeven op de beginvraag en er moesten veel vragen worden gesteld om de gesprekken gaande te houden. Hierdoor werden in het interview vaak onderwerpen aangebracht door de onderzoeker zelf. Om de antwoorden van de verschillende participanten te vergelijken, werden in de verschillende interviews gelijkaardige vragen gesteld over de onderwerpen die bij verschillende bevroegden reeds aan bod kwamen. Na enkele interviews bleek de onderzoeksmethode daardoor bijna automatisch geëvolueerd naar semi-gestructureerde interviews.

Bij semi-gestructureerde interviews liggen de vragen en de mogelijke antwoorden niet vast. Wel zijn er vooraf bepaalde onderwerpen die met een open beginvraag en bijvragen worden uitgediept. Daarnaast is er ook ruimte voor de participanten om zelf aspecten aan te brengen en bijkomende onderwerpen aan te snijden. Doorheen het interview kan de volgorde van de onderwerpen veranderen (Baarda, de Goede & Teunissen, 2001). Dit is

bijvoorbeeld aangewezen wanneer er een naadloze aansluiting van het ene op het andere onderwerp zich voordoet.

3.3.3 Participerende observatie

Participerende observatie komt oorspronkelijk uit het antropologisch onderzoek naar niet-westerse samenlevingen. Om meer te weten te komen over de leefwereld, culturele gewoonten en dagdagelijkse bezigheden volstaat kwantitatief onderzoek niet. Omwille van taal- en cultuurbarrières kon men zich niet beroepen op vragenlijsten of interviews. Pas door te gaan leven met en tussen deze niet-westerse groepen, konden de onderzoekers de gebruiken, de leefwijze en de betekenis ervan echt leren kennen (Eggermont, 2003).

Participerende observatie bestaat uit de combinatie van participeren en observeren. Participeren houdt in dat de onderzoeker aanwezig is in het onderzoeksveld en hierin een passende rol krijgt. Deze moet je de mogelijkheid geven om zowel mee te doen als te observeren. Afhankelijk van de persoonlijkheid van de onderzoeker zal de invulling van deze rol verschillend zijn. Een andere belangrijke bron van informatie zijn de terloopse gesprekken die de onderzoeker heeft met de participanten tijdens de observaties. Het observeren is pas mogelijk wanneer de onderzoeker zowel situaties van dichtbij en door eigen ondervinden kan meemaken als soms wat noodzakelijke afstand kan nemen om de situatie van wat verderaf te bekijken. Er zal moeten gezocht worden naar een rol waarbinnen je zowel je onderzoek kan voeren als ook op een natuurlijke wijze kan deelnemen aan het onderzoeksveld. Als onderzoeker moet je je kunnen inleven in het gedrag van de betrokkenen om de onderzoekssituatie, voor zover het relevant is, vanuit hun perspectief te kunnen zien. Maar hoezeer we ook meedoen en ons inleven, het is belangrijk om op een bepaald moment afstand te nemen en wat relevant is, op papier of eventueel in ons hoofd, te registreren (Eggermont, 2003, Maso & Smaling, 1998).

Een voorwaarde voor participerende observatie is het hebben of opdoen van enige veldkennis als onderzoeker. De keuze voor een bepaalde rol binnen het onderzoeksveld

zal afhangen van de veldgevoeligheid van de onderzoeker. Eggermont (2003) omschrijft de veldgevoeligheid als: “

Een intuïtieve gevoeligheid voor de uitingen van de onderzochte mensen met betrekking tot (aspecten van) hun leefwereld die het de onderzoeker mogelijk maakt de verbale en non-verbale uitingen op hun waarde te schatten, te interpreteren en te verstaan binnen de gegeven context. (p.178).

De Waele (1992) geeft aan dat uit historisch onderzoek blijkt dat onderzoekers die gebruik maken van participerende observatie steeds één of beide van volgende doelstellingen voor ogen hadden.

1. Ofwel wou men de betekenisverlening van personen die deelnemen aan een bepaalde sociale werkelijkheid kennen.
2. Ofwel wou men tot de sociale werkelijkheid doordringen omdat deze slecht gekend is omdat het uiterlijk waarneembare niet steeds de reële werkelijkheid weergeeft.

Beide redenen blijken in huidig onderzoek van toepassing. Uit het literatuuroverzicht over hippotherapie bij kinderen met gedrags- en emotionele stoornissen blijkt dat de betekenisverlening van de jongeren een onontgonnen onderzoeksgebied is. Daarnaast zijn verschillende onderzoeksmethoden niet zo evident door problematieken waar deze jongeren mee kampen. Deze kunnen een hinderpaal zijn binnen het onderzoeksproces. Zo kan een stoornis als ADHD een langdurig diepte-interview zeer moeilijk maken. Emotionele stoornissen kunnen ervoor zorgen dat deze kinderen en jongeren niet in staat zijn om hun gevoelens op een verbale manier te uiten. Dit maakt het verbaal of schriftelijk bevragen van hun gevoelens in een interview of vragenlijst niet eenvoudig. Daarnaast worden deze gevoelens niet steeds op een consequente en duidelijk afleesbare manier geuit. Hierdoor kunnen deze verkeerdelijk geïnterpreteerd worden door een buitenstaander. Participerende observatie komt hierdoor als een geschikte onderzoeksmethode naar voren om van schijn tot werkelijkheid door te dringen. Door als onderzoeker dichter en vertrouwelijker te zijn met de participanten zullen verborgen aspecten van de betekenisverlening naar boven kunnen komen.

Toch moet men als onderzoeker binnen participerende observatie ook kunnen leven met een wisselende mate van onderzekerheid, voor, tijdens en na het onderzoeksproces. Men zal nooit precies weten of men nu te veel of net te weinig informatie heeft verzameld. Je zal niet weten of je als onderzoeker op het juiste moment op de juiste plaats bent geweest. Heb je als onderzoeker wel de juiste rol gekozen om zoveel mogelijk over je onderwerp te weten te komen? Daarnaast heb je als onderzoeker ook steeds een eigen achtergrond met je eigen cultuur, gewoontes en waarden. Deze neem je mee in het onderzoek en sturen je observaties (Maso & Smaling, 1998).

Aangezien er werd gekozen voor participerende observatie heb ik als onderzoeker een rol moeten zoeken om dit te kunnen waarmaken. Doordat er bij het onderdeel hippotherapie steeds in groepjes van twee leerlingen werd gewerkt, kon daar zeker een helpende hand gebruikt worden. Op deze manier kon er meer individueel worden gewerkt en kon de gepaste ondersteuning geboden worden aan de jongere. Ik kon dus meehelpen bij de hippotherapeute en zo steeds een leerling individueel begeleiden. Dit was een geschikte vorm van participatie in functie van het onderzoeksdoel. Ik had ook kunnen kiezen om aan de kant de sessies te volgen. Dit was echter minder aangewezen aangezien er zeer veel informatie te halen valt uit de interactie tussen de jongere en de hippotherapeute. Van aan de zijkant zou ik dit niet allemaal kunnen volgen. Daarnaast geeft dit observeren een afstandelijke indruk.

Door van september 2011 tot april 2012 deel te nemen aan de hippotherapie, leerde ik de jongeren persoonlijk kennen en bouwden we een band op die bij de individuele interviews voor een zeker vertrouwen zorgde. Aan de participanten legde ik uit dat ik mijn eindwerk over hippotherapie deed en dat ik er steeds bij was om zoveel mogelijk te weten te komen. Voor hen was ik zoals een stagiaire en was het heel gewoon dat ik erbij was. Ik heb zelf acht jaar paard gereden en heb al twaalf jaar paarden thuis waar ik regelmatig meehelp bij de verzorging en alle andere aspecten die erbij komen kijken. Deze ruime ervaring zorgt ervoor dat ik het gedrag van paarden goed kan interpreteren en weet hoe te reageren. Ik voel me op mijn gemak bij deze dieren waardoor ik deze rust kan uitstralen naar anderen toe. Een week als vrijwilligster op een hippotherapiekamp voor kinderen met ASS en twee stages binnen de bijzondere jeugdzorg sterkten mijn ervaring met de doelgroep aan. Naast een algemene sociale vaardigheid, is het hebben

van enige ervaring met jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen een voordeel. Na elke maandagnamiddag was er ook even tijd om indien nodig te overleggen met de leerkracht en hippotherapeute over bepaalde situaties. Dit alles zorgde ervoor dat ik over de nodige veldgevoeligheid beschikte om op een natuurlijke manier te kunnen deelnemen als onderzoeker. Om de nodige afstand te bewaren, kwam het zeer goed uit dat een klas af en toe met een oneven aantal leerlingen was. Op deze manier was er af en toe een leerling die alleen was en waarbij ik kon toe kijken en observeren terwijl de hippotherapeute hem of haar begeleidde.

3.3.4 Analyse van de verkregen gegevens

Voor de analyse van de gegevens, verkregen uit de individuele interviews, werden de stappen gevolgd zoals beschreven door Baarda et al. (2001). De interviews werden woordelijk uitgeschreven en de tekst geselecteerd op relevantie. Nadien werd de relevante tekst opgesplitst in fragmenten en aan elk fragment werden één of meerdere labels gehangen. Deze labels werden nadien geordend en gereduceerd. Zo ontstonden er vijf categorieën. Aan elke categorie werd een kernlabel gegeven waaronder alle fragmenten van de categorie vielen.

Nadien werden alle fragmenten van de categorie nog eens bijeengezet en werd er een algemeen stuk over geschreven. Dit werd gestaafd met bijpassende citaten, gehaald uit de interviews. Nadat deze categorieën uit de interviews werden gehaald, werd de informatie verkregen uit de participerende observatie, toegevoegd. Hierdoor werd eerst uit gegaan van hetgeen door de participanten werd gezegd en pas daarna aangevuld met informatie, zoals ik het als onderzoeker had ervaren en geobserveerd.

3.4 Methodologische kwaliteit

De methodologische kwaliteit van een onderzoek zegt iets over de mate waarin de verkregen onderzoeksresultaten overtuigend kunnen beargumenteerd worden. Onderzoek dient steeds te streven naar methodologische objectiviteit. Men moet zoveel mogelijk recht doen aan het object of het onderwerp van de studie, in dit geval de beleving van hippotherapie bij jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen. Men zal hieraan nooit volledig kunnen voldoen maar het blijft binnen elk kwalitatief onderzoek het streefdoel. (Maso & Smaling, 1998).

3.4.1 Objectiviteit

Door te streven naar objectiviteit wil men recht doen aan het object van de studie. Door het object van de studie te laten spreken en dit niet te vertekenen, wordt hieraan tegemoet gekomen. Wanneer men deze objectiviteit als iets statisch gaat bekijken, dan kan kwalitatief onderzoek bijna nooit objectief zijn. De persoon van de onderzoeker en diens achtergrond zullen namelijk altijd meespelen in het onderzoeksproces en de neerslag van de resultaten ervan. Het streven naar objectiviteit houdt in dat je als onderzoeker steeds bewust bent van je subjectiviteit en hier bewust en beredeneerd mee omgaat en dit positief in het onderzoeksproces gaat gebruiken. Om de objectiviteit van een kwalitatief onderzoek te bekijken, kan men nagaan hoe het zit met de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek.

“De betrouwbaarheid is de afwezigheid van toevallige of onsystematische vertekeningen aan het object van de studie” (Maso & Smaling, 1998, p. 68). Interne betrouwbaarheid houdt in dat wanneer een andere onderzoeker gelijktijdig hetzelfde onderzoek zou doen, dezelfde resultaten zouden gevonden worden. Interne betrouwbaarheid is dus de overeenstemming van de leden van het onderzoeksteam. Aangezien binnen dit onderzoek slechts één onderzoeker betrokken is, is het noodzakelijk om zo goed mogelijk te omschrijven hoe het onderzoek gevoerd werd. De interne betrouwbaarheid wordt binnen dit onderzoek bevorderd door het opnemen met een dictafoon en het uitschrijven

van de individuele interviews. Daarnaast werd regelmatig overlegd met de hippotherapeute over interpretaties van gedragingen en gebeurtenissen. Ook door de combinatie van de twee methoden, zowel individuele interviews als participerende observatie, wordt de interne betrouwbaarheid binnen het onderzoek verhoogd.

Externe betrouwbaarheid is de herhaalbaarheid van het hele onderzoek door onafhankelijke onderzoekers in dezelfde context. Deze herhaalbaarheid is in de praktijk vaak weinig realistisch. Vaak is de onderzoekssituatie zo veranderlijk dat hetzelfde onderzoeksproces niet exact kan herhaald worden. Deze navolgbaarheid dient toch zo goed mogelijk nagestreefd te worden. Door de gebruikte methoden en onderzoeksprocedures zo uitvoerig mogelijk te beschrijven wordt de betrouwbaarheid verhoogd (Baarda et al., 2001). Binnen het onderzoek in functie van deze masterproef werd op verschillende manieren naar een zo groot mogelijke externe betrouwbaarheid gestreefd. Zo werd duidelijk beschreven welke rol de onderzoeker opnam binnen de onderzoekscontext. Er werd een korte schets gegeven van de steekproef die onderzocht werd alsook de situatie waarin de individuele interviews doorgingen werd beschreven. Daarnaast is gestreefd naar de explicitering en beargumentering van de keuzes binnen het onderzoek.

De validiteit is de afwezigheid van systematische vertekeningen of eenvoudig gezegd, meet men wel wat men wil meten. De interne validiteit is de kwaliteit van de argumenten en de redeneringen die tot het onderzoeksresultaat hebben geleid (Maso & Smaling, 2007). Deze werd verhoogd door het nemen van notities na elke periode van participerende observatie. Door een lange periode te participeren en te observeren en het streven naar een affectieve band met de participanten werd getracht vertekeningen en sociale wenselijkheid te vermijden. Ook het overleg met de therapeute en het bevragen van haar bevindingen zorgden voor een extra controle op de onderzoeksresultaten. De externe validiteit of generaliseerbaarheid zal bij dit onderzoek geen doel op zich zijn. Er wordt gewerkt met een concrete doelgroep die een specifiek hulpverleningsprogramma krijgt. Het is dus logisch dat de resultaten bij een andere steekproef uit de doelgroep, gegeven door een andere hippotherapeute, een ander beeld zou geven.

3.4.2 Subjectiviteit en intersubjectiviteit

Uit het voorgaande is reeds gebleken dat de onderzoeker als persoon binnen kwalitatief onderzoek een belangrijke rol speelt. Om recht te doen aan het object van onderzoek zijn niet alleen de betrouwbaarheid en de validiteit van belang. Ook de subjectieve inzet van de onderzoeker kan bijdragen aan het streven naar objectiviteit. Deze subjectiviteit is ten eerste al onmogelijk te vermijden. Zoals eerder vermeld neemt de onderzoeker steeds zijn eigen achtergrond met ervaring en kennis mee bij het voeren van het onderzoek. Het kan ook een voordeel zijn en mogelijkheden bieden binnen het onderzoek. Mocht ik als onderzoeker bijvoorbeeld geen voorkennis hebben over paarden had ik een totaal andere rol moeten opnemen tijdens mijn participerende observatie. Ik had de jongeren nooit van zo dichtbij kunnen begeleiden tijdens de hippotherapie. Daarnaast had ik mogelijk niet de nodige inzichten verkregen doordat ik de reactie van het paard niet kon interpreteren, mocht ik hier geen ervaring mee hebben gehad.

Toch dient men als onderzoeker steeds bewust te zijn van de eigen achtergrond en hier verstandig en beredeneerd mee om te gaan. Door steeds open te staan voor andere ideeën en openhartig te zijn naar andere mensen, werd gestreefd naar een hartelijke relatie met de betrokkenen en een interactie waarbij iedereen zijn eigen mening kon uiten. Door gedurende de interviews de participanten te bevragen of hun antwoorden door mij juist begrepen werden, werd de objectiviteit vergroot. Door in mijn analyse gebruik te maken van citaten werd getracht zo objectief mogelijk weer te geven wat de jongeren vertelden in de interviews.

DEEL IV: RESULTATEN

Bij het analyseren van de resultaten worden de gegevens uit de interviews van de participanten als uitgangspunt genomen. Aangezien het gaat om een belevingsonderzoek, is deze informatie het vertrekpunt om de resultaten van het onderzoek aan op te hangen. Naast de interviews als belangrijke bron van informatie, is alle informatie die de onderzoeker binnen de participerende observatie opdoet, ook zeer leerrijk en informatief. De opsplitsing van de vijf thema's kan op sommige momenten kunstmatig overkomen omdat deze door elkaar lopen en elkaar beïnvloeden. Deze structuur is echter nodig voor een heldere weergave van alle relevante informatie verkregen uit het onderzoek. Door middel van citaten uit de interviews en beschrijvingen van situaties, gehaald uit de participerende observatie, wordt getracht de resultaten te verduidelijken en kracht bij te zetten. Regelmatig wordt in de tekst de spreektaal van de jongere overgenomen om op deze manier om meer genuanceerde invulling weer te geven.

5.1 Algemene beleving van de jongeren

Het semi-gestructureerd interview werd, na een inleiding over de bedoeling van het onderzoek en het invullen van een informed consent, steeds geopend met de vraag "wat vind je ervan?". Deze open vraag gaf de participanten de mogelijkheid om alle richtingen uit te gaan met het gesprek. De bespreking van deze eerste antwoorden volgt hieronder. Daarnaast komt in deze evaluatie ook aan bod wat ze het minst leuke aspect van de sessies vonden. We kijken wat wordt bijgeleerd en of ze volgend jaar opnieuw zouden willen deelnemen. Deze algemene evaluatie geeft een beeld over hoe de jongeren over de hippotherapie denken.

Alle jongeren, met uitzondering van één, antwoordden positief op de openingsvraag. Ze vonden het "leuk", "goed", "plezant",... . Bij de verdere bevraging, merken we een verschillende invulling van deze begrippen. De overgrote meerderheid van de jongeren vond vooral het berijden van een paard het leukst. Één van de jongeren vond het leuk

omdat hij op deze manier zijn hobby, paardrijden, ook op school kan uitoefenen. Een andere vond het leuk omdat hij in de omgeving van paarden kan vertoeven. Nog een andere vond het leuk om in de open lucht en niet op het schoolterrein te zijn, wat een andere jongere formuleert als “het is leuk om geen les te krijgen”. Het feit dat er niet moet stil gezeten worden op banken en dat er mogelijkheid is tot fysieke inspanning, spreekt de jongeren aan. Twee participanten vinden het contact met de paarden het leukst, vooral “dat je ze kan aaien” spreekt hen aan.

Onderzoeker: Zeg eens, wat vind je ervan als je naar de manege komt?

Jongere: Ja, ik vind dat eigenlijk wel leuk het paardrijden. Een keer goed lopen met het paard, leren stappen, kuisen,... dat vind ik leuke dingen

De jongere die niet positief op de eerste vraag antwoordde, werd meer uitleg gevraagd. Hij vertelde dat hij het saai vond en dat hij niet wou paardrijden. Dit was verwonderlijk aangezien hij verschillende sessies voor het interview goed en met plezier had paard gereden. Wanneer hierop werd doorgevraagd, bleek hij het deze week, net voor het afnemen van het interview, niet te zien zitten om op het paard te kruipen. De rijvaardigheidsinstructrice had hem eerst gezegd dat hij het paard van een andere jongere mocht begeleiden maar dat bleek niet mogelijk en hij werd gevraagd van aan de zijkant volgen. Hij slaagde er niet in om deze gebeurtenis los te zien van de andere, wel succesvolle, weken en evalueerde de hippotherapie als negatief.

Wanneer de jongeren werden bevraagd over hetgeen ze het minst leuk aan de sessies vonden, kwam vooral het onderdeel waarin ze instaan voor het kuisen van de stallen ter sprake. Tien van de vijftien participanten haalden dit aan als een minder leuk aspect. Toch merkten we dat de jongeren dit meestal zonder problemen uitvoerden. Zes jongeren haalden aan dat ze de stallen uitmesten minder leuk vonden maar het toch deden voor de paarden. Ze vonden dat de paarden een propere stal verdienden en begrepen dat dit bij de verzorging van paarden hoort. Enkele andere jongeren deden het omdat “het moet” en omdat ze geen straf of een slecht rapport wilden.

Jongere: "En ik heb daarnet ook een stal gans alleen opgekuist!"

Onderzoeker: "Amai! Vind je dat leuk? Dat is hetgeen de meesten het minst graag doen."

Jongere: "Ja, ik vind dat niet erg, dat is toch niet erg? En de paarden zijn er ook blij mee hé."

Onderzoeker: "Absoluut."

Jongere: "Ze kunnen het moeilijk zelf doen hé. Zo van, ik ga dat een keer vastpakken..."

Wat de jongeren nog als antwoord gaven op de vraag wat minder leuke aspecten van de hippotherapie zijn, is het feit dat sommige paarden koppig kunnen zijn en niet altijd luisteren. De jongere die reeds te paard reed als hobby vertelde dat hij het minder leuk vindt wanneer de oefeningen voor hem te gemakkelijk zijn.

Drie van de vijftien jongeren vinden het onderdeel bij de hippotherapeute het minst leuke aspect. Een van hen vindt dat het een te schools karakter heeft, "want je leert dingen bij". Een andere jongere vindt het onderdeel hippotherapie minder leuk omdat hij bij een oefening waarbij hij werd gevraagd zich neer te leggen op de rug van het paard, van het paard gevallen is. Een derde jongere kon geen specifieke reden geven, hij vond de andere onderdelen, rijvaardigheid en stallen kuisen gewoon leuker.

Verschillende jongeren vonden het positief dat het schoolse aspect wegviel tijdens de hippotherapie. Ze ervaren het niet als naar school gaan. Het is voor hen "leren op een leukere manier". Sommigen vonden vooral het feit dat je niet moeten lezen of schrijven positief. Daarnaast is het niet zo druk als op school, wat als positief werd ervaren.

Wanneer er in het algemeen wordt gevraagd naar wat de jongeren hebben bijgeleerd, krijgen we zeer verscheiden antwoorden. Het grootste deel van de antwoorden gaat over aspecten van de rijvaardigheid. Zo is "leren paardrijden" het vaakst voorkomend antwoord. Het leren draven en galopperen heeft hierbij een grote indruk nagelaten. Een

van de participanten noemde ook enkele figuren op die hij had geleerd bij het onderdeel rijvaardigheid. Een tweede belangrijke bron van nieuwe kennis waren de paarden zelf. Zo leerden de jongeren bij over het gedrag van de paarden. Ze ondervonden dat paarden koppig kunnen zijn en dat de paarden totaal verschillende karakters hebben. Ze leerden hoe ze paarden moeten benaderen en hoe je er best mee omgaat. Ten derde hadden veel jongeren geleerd hoe je paarden moet verzorgen. Zowel hoe je de stal uitkuist als hoe je een paard borstelt. Ze leerden dat er een volgorde in te gebruiken borstels bestaat en weten waarvoor elke borstel dient.

Wanneer de participanten werd gevraagd of ze iets over zichzelf hadden geleerd, was dit voor hen een zeer moeilijke vraag om te beantwoorden. Een jongere vertelde dat hij had geleerd dat hij niet mocht lopen en roepen in het bijzijn van een paard. Een andere jongere had geleerd dat hij rustig kon worden door op een paard te liggen. De meesten konden echter niet bedenken wat ze over zichzelf geleerd hadden.

Bijna alle jongeren vinden dat de hippotherapie ook volgend jaar terug zou georganiseerd moeten worden. Indien mogelijk zou het volgens sommigen zelfs aan alle klassen gegeven mogen worden. Slechts één participant wil liever niet dat het volgend jaar terug georganiseerd wordt want, zo redeneerde hij, dan moet hij terug de andere activiteiten, die doorgaan op de maandagnamiddagen dat ze niet naar de manege komen, ook doen en dat vindt hij maar saai. Twee van de bevroegde jongeren gaven aan dat ze door het meemaken van de hippotherapie later iets met dieren wilden doen als beroep. Door twee jongeren werden aanbevelingen geformuleerd naar de rest van het schooljaar toe. Zo vertelde één van hen dat hij het leuk zou vinden om eens een paard te wassen in plaats van te borstelen en dat hij ook graag eens op straat zou gaan wandelen. Een andere jongere vertelde dat hij graag eens met een paard zou springen.

5.2 Praktische organisatie

Aangezien dit belevingsonderzoek, naast een bijdrage aan het wetenschappelijk onderzoek, ook ten dienste wil staan van de praktijk, werden tijdens de interviews enkele praktische aspecten van de hippotherapie ter sprake gebracht. Onder “praktische organisatie” worden vooral praktische en organisatorische aspecten van de hippotherapie besproken waarop de participanten hun mening gaven. Zo komt de beleving van de jongeren op vlak van de frequentie van de sessies, hoe ze huiswerk ervaren, hun kennis van de verschillende onderdelen en dergelijke aan bod.

De hippotherapiesessies werden steeds in drie groepen georganiseerd. Deze onderverdeling was elke week dezelfde en zorgde voor de mogelijkheid met maximum twee jongeren tegelijk aan het werk te zijn. De jongeren kenden deze opdeling zeer goed. Vooral het paardrijden en stallen kuisen werd zeer vlot opgenoemd in de interviews. Zeven van de vijftien jongeren wisten dat het derde onderdeel hippotherapie noemde. Vier jongeren omschreven dit als paarden verzorgen of paarden kuisen. De rest van de jongeren kon niet op de term hippotherapie komen maar konden wel een voorbeeld geven van wat ze bij het onderdeel hippotherapie reeds hadden gedaan.

Onderzoeker: “Als je hier bent dan zijn we altijd in drie groepjes, kan je ze opnoemen?”

Jongere: “Één groep paardrijden, één stallen kuisen en één groepje, ja..., dat je bijvoorbeeld paarden leert kennen.”

Onderzoeker: Weet je hoe we dit noemen? Nee? Hippotherapie.

Jongere: Ahja, maar ik was het vergeten.

Wanneer de participanten werden bevraagd over hun voorkennis waren er slechts enkelen die al ervaring hadden met paarden. Één participant reed reeds een vijftal jaar paard en oefende deze hobby zelf thuis uit. Één andere had vorig jaar binnen het MPI

reeds een reeks hippotherapiesessies gevolgd en ging sinds enkele weken paardrijden als hobby. Daarnaast vertelden twee participanten dat ze al eens hadden paardgereden bij een kennis. Het grootste deel van de jongeren had dus totaal geen ervaring met paardrijden.

De hippotherapie ging om de drie weken door op een maandagnamiddag. Wanneer er echter een vakantie of een feestdag tussen kwam, schoven de sessies op. Op deze manier was de tijd tussen twee sessies voor een klas soms vier of vijf weken. Zowel de begeleiders als de leerlingen ervaren dit als te lang. Het zorgt ervoor dat bepaalde kennis en vaardigheden vergeten zijn tegen de volgende keer dat ze terug naar de manege mogen komen. Ook voor de begeleiders is het moeilijk te onthouden waarrond de vorige keer met de jongere was gewerkt en welke specifieke aanpak was vereist. Één van de leerlingen deed in het interview het voorstel om de hippotherapie tweemaal per week te laten doorgaan, maar ook slechts om de drie weken zodat de andere klassen ook kunnen komen. Kortere tussenperiodes zouden ervoor kunnen zorgen dat er sneller geleerd kan worden. Daarnaast zou de begeleiding een beter contact kunnen opbouwen met de jongeren en individueler aan doelstellingen kunnen werken.

Jongere: Ik vind het wel goed zo want als er heel veel klassen zijn, gaan we veel te lang moeten wachten om dat hier te kunnen doen en dat is ook saai hé.

Onderzoeker: Nu kom je om de drie weken, is dat ok?

Jongere: Ja maar als het elke week kon zijn, dan mocht dat ook wel hoor. Dat is toch wel leuker, dan kan je rapper leren en al.

De andere twee weken hebben de klassen ook een activiteit buiten het schoolterrein. De ene week gaan ze naar “Zwerfgoed”, een boerderij waar alternatieve dagbesteding voor jongeren wordt voorzien. Oorspronkelijk stond deze organisatie in voor time-out projecten voor jongeren maar sinds kort zijn ook vaste samenwerkingen met scholen en voorzieningen mogelijk. De andere week gaat er een project door waarbij de leerlingen

naar het bos gaan en daar taken uitvoeren zoals het opruimen van het bos. De meningen over deze activiteiten zijn verdeeld, van leuk tot en met zeer saai, maar een onderzoek hiernaar zou ons te ver leiden van het onderwerp van deze masterproef. Telkens als het ter sprake kwam, vertelden jongeren dat ze naar de manege komen het leukst vonden.

In het begin van de sessies, ongeveer de eerste helft van het schooljaar, werd er na een sessie huiswerk meegegeven. Dit was steeds een taakje waarin het ging over de inhoud van de sessies. Na een tijd werd hiermee gestopt en dit om twee redenen. Ten eerste was er geen duidelijkheid over welke leerkracht hiervoor de opvolging verzorgde, waardoor heel wat leerlingen de volgende sessie hun huiswerk niet gemaakt of niet bij zich hadden. Ten tweede werd er geen tijd vrijgemaakt om hier nog iets mee te doen in de volgende sessie waardoor de opvolging ervan helemaal verloren ging. Wanneer de participanten het onderwerp huiswerk ter sprake brachten, vond iedereen, uitgezonderd één, het huiswerk niet leerrijk. Ze vonden het niet te moeilijk maar wel saai en leerden er niet uit bij. De participant die het huiswerk wel nuttig vond, vertelde dat hij er iets uit leerde, vooral om het geleerde te herhalen en te gebruiken in de volgende sessie.

5.3 Het onderdeel hippotherapie

Één van de drie onderdelen die de jongeren elke week doorliepen, was het volgen van hippotherapie onder de begeleiding van een gediplomeerde hippotherapeute. In de interviews werden ze bevraagd over hun ervaringen hierbij. Hieronder worden de resultaten beschreven.

Wanneer de participanten werd gevraagd wat zij leerden in het onderdeel hippotherapie, kwamen zeer verscheiden antwoorden. Een belangrijk aspect die door verschillende jongeren werd aangehaald, was het verzorgen van de dieren. Ze vertelden dat ze geleerd hadden hoe ze een paard moeten borstelen en in welke volgorde ze de verschillende borstels moeten gebruiken. Doordat dit aspect bijna elke sessie aan bod kwam, paarden worden namelijk telkens gekuist vooraleer je ermee aan de slag gaat, is dit vaak herhaald in de hippotherapie. Hierdoor is deze kennis goed onthouden door de jongeren en dus vaak aangehaald in de interviews. Uit de observaties is gebleken dat dit een activiteit was die zorgde voor rust bij de jongeren. De repetitieve bewegingen en het zeer nabije contact met het paard zorgden ervoor dat de jongeren gefocust waren op de activiteit en hierbij konden ontspannen. Op een bepaald moment was een jongere zijn paard zodanig zacht aan het poetsen dat het nauwelijks effect had. Wanneer werd gezegd dat hij dit gerust wat harder mocht doen, vertelde hij dat hij schrik had om het paard pijn te doen. Toen hij even later het touw in zijn handen had om het op te ruimen, was hij ermee op een van zijn medeleerlingen aan het slaan. De empathie en zachtheid die hij tegenover het paard kon tonen, stond in fel contrast tegenover hetgeen hij erna deed tegenover een klasgenoot.

Een tweede aspect dat de jongeren leerden bij het onderdeel hippotherapie was het leren kennen van paarden. De participanten vertelden dat ze leerden hoe paarden denken en voelen. Zo vond de participant die reeds vijf jaar paardrijdt de hippotherapie toch leerrijk omdat hij deze paarden niet gewoon is en ze dus moet leren kennen. De jongeren leerden ook hoe ze de paarden moeten behandelen. Ze leerden hoe je paarden gerust kan stellen, wat je best doet wanneer je paard wild wordt en hoe ze het gedrag van de paarden kunnen aflezen. Door middel van observatie kunnen ze aan het gedrag,

zoals bijvoorbeeld de stand van de oren, weten hoe het paard zich voelt. De jongeren maakten duidelijk een evolutie in deze vaardigheden. In het begin waren veel jongeren, zonder ervaring met paarden, onzeker in de omgeving van de dieren. Een paard in de stal steken, was voor velen een uitdaging die ze nog niet aandurfd. Het feit dat ze met zo'n groot en voor hen onvoorspelbaar dier in een kleine ruimte moesten binnengaan, was voor hen te beangstigend. Naarmate de sessies vorderden, slaagden meer en meer jongeren er in om dit wel te verwezenlijken. Doorheen de sessies bouwden ze een zekere vertrouwdeheid op met de dieren wat ervoor zorgde dat ze genoeg zelfvertrouwen hadden om samen met het paard de stal binnen te gaan.

Onderzoeker: "Hippotherapie, wat is dat dan allemaal?"

Jongere: "leren hoe we met paarden moeten omgaan."

Onderzoeker: "En wat heb je allemaal al geleerd?"

Jongere: "Hoe we een paard zijn voeten moeten kuisen, haren kammen en proper maken. En over zijn vel gaan, dat al die vuile dingetjes weg zijn. Hoe we moeten paardrijden en hoe we die doen luisteren en als die iets goed doen, dat we die moeten belonen. En als we stallen kuisen, dat we niet vlak achter een paard moeten staan. En niet lopen naar een paard maar stappen."

Onderzoeker: "Dus je hebt zowel dingen over het paard als over wat jij moet doen geleerd."

Daarnaast gaven de participanten ook aan dat ze in het onderdeel hippotherapie leerden hoe je best zaken gedaan krijgt van paarden. Zo haalden verschillende jongeren hetzelfde voorbeeld aan. Tijdens de eerste sessie werd naar de grote weide gegaan om de paarden in kudde te observeren. Nadien kregen de jongeren de opdracht om een paard te benaderen, te begroeten en kennis te laten maken en daarna vast te maken met een touw. Dit is bij sommige paarden een hele uitdaging. Opvallend was dat veel jongeren dit voorbeeld aanhaalden. Hoe ze een paard best benaderen, was hen blijkbaar bijgebleven.

Ook hoe je een paard laat stappen, draven en galopperen aan de hand of aan een longe, werd door verschillende jongeren als antwoord gegeven. Daarnaast leerden ze ook hoe je een paard kan doen stoppen. Wanneer je een paard moet leiden, moet het duidelijk zijn dat jij de baas bent. Hiervoor is er zelfvertrouwen en een zekere vertrouwdheid met de dieren nodig. Door de jongeren de nodige vaardigheden aan te leren en hen hierin te ondersteunen, kon dit stap voor stap worden opgebouwd. Dit ondersteunen mag zelfs redelijk letterlijk genomen worden. Eén van de jongeren had telkens opnieuw wanneer hij op de manege arriveerde schrik van de dieren en durfde ze, zeker in het begin, amper te benaderen. Bij elke onverwachte beweging schrok hij en deinsde letterlijk enkele meters achteruit. Telkens weer moest het vertrouwen stap voor stap worden opgebouwd. Door eerst voor hem, daarna met hem en later naast hem de paarden te benaderen, voelde hij zich genoeg gesteund om dichterbij te komen en met de paarden om te gaan. Zo heb ik nog letterlijk zijn hand vastgehouden en op die manier samen het paard gestreeld. Door hem telkens weer gepast te ondersteunen, kon deze jongere op het einde van de namiddag zijn paard omhelzen.

Een laatste onderwerp dat door verschillende participanten werd aangehaald, was de sessie met relaxatie als doelstelling. Daarbij werden de jongeren zonder zadel op het paard geholpen. Er werd hen gevraagd om hun evenwicht te zoeken en enkele oefeningen te doen, zoals de armen en benen ronddraaien, zodat ze zich meer vertrouwd voelden en met de bewegingen van het paard mee leerden gaan. Nadien werd gevraagd zich om te draaien en zich neer te leggen op het paard. Op deze manier lagen ze met hun gezicht naar de achterkant van het paard en met hun borstkas en hoofd op de rug en op het achterwerk van het paard. In deze houding kan je zeer goed de warmte, de vacht en de bewegingen van het paard voelen. Wanneer je een paard hebt met een rustige ruime stap, werkt dit zeer relaxerend. Bij sommige jongeren konden we een totale ontspanning vaststellen. Eén van de jongeren beschreef de waarneming, zoals hij daar op het paard met zijn ogen toe lag, alsof hij op de zee aan het drijven was. Sommigen vonden het zelfs jammer wanneer ze eraf moesten komen. Toch waren er ook jongeren die zich op zo'n moment niet konden ontspannen. Ze vonden deze eerder bizarre houding lachwekkend of konden zich niet ontspannen waardoor de bewegingen van het paard als hard en

houterig werden ervaren. Soms zorgde schrik om te vallen ervoor dat ze deze houding niet lang wilden aanhouden.

Onderzoeker: "Leer je hier soms dingen bij over jezelf?"

Jongere: "Ja, zo rustig zijn. Dat we zo op die paarden liggen, daarom zijn we ook zo kalm."

Onderzoeker: "En denk je daar soms aan op school of in de leefgroep?"

Jongere: "Soms, niet zoveel."

5.4 Gevoelens

Onder dit thema bundelen we alle informatie die gedurende de interviews werd verteld door de jongeren over hun gevoelens bij de hippotherapie. Hiermee gaan we in op de emoties die al dan niet aan bod kwamen in de interviews.

Wanneer de jongeren bevroegd werden waarom ze iets leuk of goed vonden, was het voor hen niet eenvoudig om dit nader te omschrijven of te verklaren. Vaak kwam er een antwoord zoals “ik weet het niet” of “gewoon” wanneer werd doorgevraagd op een uitspraak.

In een deel van de uitspraken slaagden de jongeren erin om zich kwetsbaar op te stellen. Sommigen vertelden over hun onzekerheid in de omgeving van het paard en hun schrik dat deze grote dieren onverwacht zouden reageren. Er kwamen ook spontaan verhalen over negatieve ervaringen met paarden in het verleden naar boven, waarmee de jongeren hun onzekerheid verklaarden. Één van de jongeren vertelde dat hij in het begin niet goed durfde paardrijden omdat hij als kind ooit van een paard was gevallen. Een andere jongere vertelde dat hij het goed vond dat er stap voor stap wordt gewerkt in de hippotherapie. Hij was blij dat hij eerst kon kennis maken met de paarden, alvorens erop te moeten rijden. Ook vertelde een van de grootste en stoerste jongens dat hij de stallen niet graag kuiste omdat hij schrik had van de paarden die uit hun stal moesten gehaald worden. Hij vond dat die paarden dan precies zo kwaad waren en dacht dat ze plots iets gingen doen. De meeste jongeren die bang waren in het begin overwonnen deze angst naarmate ze meer vertrouwd raakten met de paarden.

Onderzoeker: “Wat zorgt er dan voor, als je in het begin schrik had, dat je schrik over gaat?”

Jongere: “Hoe bedoel je?”

Onderzoeker: “In het begin had jij veel schrik om op je paard te kruipen en nu heb ik je vlot alleen zien draven.”

Jongere: “Ach ja, maar dat is eerst leren kennen hé. Eerst weten hoe ze dat doen en dan pas eraan beginnen.”

De jongere die als enige hippotherapie als iets negatief beoordeelde, kon tijdens het interview verder op zijn gevoelens ingaan. Hij vond namelijk dat de hippotherapeute aan het “neuten” was en dat ze op zijn zenuwen werkte. Wanneer echter op de situatie werd doorgevraagd, bleek hij het niet zag zitten om die dag paard te rijden. Hij had schrik dat hij ging vallen, een vriend van hem was namelijk gevallen en had zijn staartbeentje gebroken nadat zijn paard was geschrokken van vuur. De rijvaardigheidsinstructrice had eerst gezegd dat hij een paard van een andere jongere mocht begeleiden en pas erna had de hippotherapeute gevraagd om langs de kant te gaan staan als hij niet op het paard wou. Hij begreep deze situatie niet omdat de rijvaardigheidsinstructrice, die ook een leerkracht is op de school, indien nodig wel straf kon geven, maar niet mocht beslissen wat hij wel of niet mocht doen.

Tijdens het interview werd zichtbaar hoe weinig zelfvertrouwen sommige jongeren hadden. Verschillende jongeren vroegen achteraf of ze het goed gedaan hadden of zeiden al preventief dat ze niet goed konden babbelen.

Naast de schrik of de onzekerheid kwamen ook de positieve gevoelens tegenover paarden aan bod. Doorheen de sessies ontstond er een band tussen de jongeren en bepaalde paarden. Het viel op dat de jongeren meer en meer een voorkeur ontwikkelden voor bepaalde paarden, het gingen knuffelen, verwennen met wat hooi of het extra goed poetsten om het te doen blinken. Twee van de jongeren vonden het kunnen aaien van het paard en het contact met de paarden het leukst binnen de hippotherapie.

Jongere: “Skippy vind ik wel nog lief, en nog zo één maar dan kleiner?”

Onderzoeker: “Bedoel je Lashka, dat kleiner wit paard?”

Jongere: “Ja, Lashka vind ik ook nog een lief paard.”

Niet alleen toonden de jongeren tijdens de interviews en de hippotherapie hun onzekerheid en hun empathie voor de paarden, er was ook plaats om hun zelfvertrouwen uit te bouwen en te bevestigen. Verschillende participanten vertelden in hun interview

dat ze van zichzelf vonden dat ze goed met dieren konden omgaan of dat ze goed kunnen rijden. Of ze vertelden vol trots dat ze helemaal alleen een stal hadden uitgekuist of dat ik toch eens moest gaan kijken hoe de mesthoop was veranderd omdat zij daaraan hadden gewerkt. Velen vertelden wat ze in de rijvaardigheid al bereikt hadden. Het alleen kunnen draven of galopperen was voor hen iets om trots op te zijn. Ook vertelden twee participanten dat ze bleven volhouden om een paard met een eerder koppig karakter te doen luisteren. Beiden gaven aan een blij gevoel te hebben wanneer dit uiteindelijk toch lukte. Wanneer er echter een compliment werd gegeven binnen het interview of tijdens de hippotherapie, werd hier onwennig op gereageerd.

In de interviews en de observaties kwam ook duidelijk naar voor dat de jongeren plezier hadden tijdens de hippotherapie. Het zorgde voor ontspanning en gaf hen de kans om zich uit te leven, zonder hierbij over grenzen te gaan. De participant die vertelde dat hij het leuk vond om samen met het paard te lopen en zich op die manier helemaal kon uitleven, is dezelfde die vertelde dat hij had geleerd dat hij in de gang met paardenstallen niet mocht lopen en roepen. Doorheen de sessies konden de jongeren zich hier steeds meer aan houden en werd er steeds meer rekening gehouden met de paarden.

Er was een oprechte interesse van de jongeren voor de paarden en alle andere aspecten die erbij komen kijken. Zo werden door verschillende jongeren tijdens de interviews extra vragen gesteld over de paarden. Ook gedurende de hippotherapie werd door jongeren veel uitleg en verduidelijking gevraagd. Daarnaast werd binnen het interview soms uitgewijd over persoonlijke onderwerpen waarbij de jongeren meer over zichzelf vertelden. Dit toont aan dat ze zich voldoende op hun gemak voelden bij de onderzoeker.

5.5 Gedrag

In dit onderdeel worden alle uitspraken gebundeld die gaan over het gedrag van de jongeren. Er wordt vooral nadruk gelegd op het verschil tussen hun gedrag op school en tijdens andere lessen. Daarnaast werden de jongeren bevraagd over de mogelijke oorzaken van dit verschil en hoe zij dit ervaren. Ook werd gekeken of een mogelijke overdracht bestaat van de gedragsveranderingen die geobserveerd worden in de hippotherapie.

Het overgrote deel van de jongeren die naar de hippotherapie komen, vinden dat zij en hun klasgenoten minder druk zijn wanneer ze op de manege zijn. Wanneer we vragen naar de oorzaak hiervan, komen er zeer verschillende antwoorden.

Ten eerste blijkt de omgeving een groot verschil te maken. Maar liefst vijf van de vijftien leerlingen gaven letterlijk aan dat het feit dat deze activiteit niet op school doorgaat, mede zorgt voor een grotere rust in de groep. De participanten gaven aan dat even weg zijn van de drukte ervoor zorgt dat ze zelf rustiger worden. Drie participanten vonden het feit dat ze buiten kunnen bezig zijn een positieve zaak. Door de hele tijd met iets bezig te moeten of kunnen zijn, ontstaan er volgens hen minder conflicten.

Daarnaast bleek ook de begeleiding hierin bij te dragen. Zo werd er onder meer gezegd dat het rustiger is “omdat het met andere mensen is”, “omdat we de hele tijd onder begeleiding staan” en “omdat er meer begeleiding is”. Twee jongeren haalden aan dat ze zelf rustiger zijn omdat ze anders straf zouden krijgen. Een andere jongere vindt dat het ligt aan welke begeleiding er is, volgens hem lag het aan de begeleidende leerkracht.

Ten derde gaven de jongeren ook aan dat het werken in kleine groepjes zorgde voor een grotere rust en minder conflicten in de groep. Ook het feit dat er maar één klasgroep tegelijk aanwezig was, droeg hiertoe bij. Ze vertelden dat op school de meeste conflicten voorkomen op de speelplaats wanneer verschillende klasgroepen samen op één plaats zijn.

Ten vierde bleken ook de paarden een invloed te hebben op het gedrag van de leerlingen. Verschillende participanten haalden aan dat ze rustiger waren omdat je niet veel lawaai

mag maken bij de paarden. Het feit dat ze konden paardrijden en in de omgeving van paarden vertoefden, maakte het voor hen leuker waardoor er vanzelf minder conflicten ontstonden. De aanwezigheid en de rust die de paarden uitstraalden, zorgden ervoor dat sommige jongeren zelf ook rustiger werden. Één van de jongeren draaide het zelfs om en vertelde dat wanneer de paarden wat wilder waren, hij daar ook onrustig en wat zenuwachtig van werd.

Toch dient gezegd te worden dat de groepen niet op alle momenten even rustig en gedisciplineerd waren. Vooral tijdens het onderdeel waarbij de stallen werden gekuist, waren er regelmatig jongeren die weigerden mee te doen. Het was niet altijd eenvoudig voor de begeleidende leerkracht om de jongeren gemotiveerd en aan het werk te houden. Regelmatig moest een jongere worden teruggehaald nadat deze was weggelopen uit de stallen. Ook de concentratie van sommige jongeren zorgde er soms voor dat er niet diep op bepaalde onderwerpen kon ingegaan worden. Wanneer zowel de rijvaardigheid als het onderdeel hippotherapie omwille van de weersomstandigheden doorgingen in dezelfde piste, zorgde dit voor afleiding en een mindere concentratie bij beide groepen. Er werd naar elkaar geroepen en soms uitdagend gedrag gesteld om op te vallen. Dit was veel minder het geval wanneer het onderdeel hippotherapie kon doorgaan op een andere plaats. De omgeving van een manege zorgde naast afwisseling en rust ten opzichte van de schoolomgeving, voor sommige jongeren ook voor meer afleiding. De interviews gingen door in cafetaria van de manege, waarbij werd gelet dat de jongeren met de rug naar de piste zaten. Toch werden de interviews vaak onderbroken doordat de jongere was afgeleid door foto's aan de muur, de hond die aan de deur blafte of een boormachine die iets verder op tafel lag. Kleine zaken die mij als onderzoeker niet eens opviel, zorgden bij de participanten voor afleiding.

In verschillende interviews bespraken jongeren een paard, Razu, die een koppig en eerder lui karakter heeft. Hij heeft duidelijk bevelen nodig om hem te doen luisteren. Wanneer dit niet gebeurt, volgt hij het paard voor hem en zal hij niet snel vooruit gaan. Velen vertelden dat ze Razu het moeilijkste paard vonden om op te rijden en dat ze dit niet zo leuk vonden. Sommigen zagen het niet meer zitten om op dit specifiek paard te rijden omdat het niet altijd deed wat ze vroegen. Wanneer de vraag werd gesteld of ze zichzelf

daar soms in herkenden, was het antwoord steeds bevestigend. Één van de participanten maakte zelfs spontaan de vergelijking tussen hen en de dieren.

Onderzoeker: "En vind je Razu geen leuk paard?"

Jongere: "Razu is een koppig paard... Een beetje zoals ons."

Onderzoeker: "En vind je dat dan leuk om mee te rijden?"

Jongere: "Nee, iedere keer als je bijvoorbeeld zegt, 'kom rapper', om rap te gaan dan wil hij dat niet doen en dan heb je altijd zo een stok nodig. "

Onderzoeker: "En waarom zeg je dan, zoals ons?"

Jongere: "Omdat wij ook soms lastig doen."

Uit de interviews blijken de jongeren geleerd te hebben hoe ze hun gedrag kunnen afstemmen op dat van het paard. Verschillende jongeren vertelden dat ze geleerd hadden om kalm te worden en hoe ze hun paard konden kalmeren indien nodig. Ze vertelden dat ze niet op een paard mochten afstormen en niet mochten roepen in hun omgeving. Ook werd verschillende keren in de interviews vermeld wat de stand van de oren zegt over de gemoedstoestand van het paard. De participanten vertelden ook welke paarden hun voorkeur genoten en waarom. Een vriendelijk karakter en schattig voorkomen was hierbij voor velen belangrijk. Het viel op dat, wanneer de jongeren zelf een paard mochten kiezen om het te verzorgen, ze vooral kozen voor de kleinste paarden of voor paarden waarmee ze reeds ervaring hadden.

De meeste participanten vonden dat hun medeleerlingen rustiger waren dan op school en dat er minder conflicten waren, vooral in vergelijking met de situatie op de speelplaats. Ondanks deze ervaringen van de meeste jongeren was er één participant die zeer duidelijk vertelde dat hij en zijn klas niet anders waren tijdens de hippotherapie dan anders. Hij vond dat ze even druk waren dan op andere momenten. Hij vertelde dat er misschien minder conflicten voorkwamen tijdens de hippotherapie maar dat dit niet

betekent dat ze er niet zijn. Volgens hem zijn er vooral verbale conflicten. Het begint met elkaar uit te dagen en een en ander naar elkaar te roepen. Door de begeleiding die kort op de bal kan spelen door het kleine aantal jongeren, kan de escalatie van het conflict meestal vermeden worden. Dit wordt volgens hem dan uitgevochten in het busje op de terugweg naar school of op de school zelf. Zelf heb ik ook zo een situatie ervaren. Na een namiddag op de manege reed ik met het busje terug mee naar het schoolterrein. Twee jongeren die de namiddag rustig hadden doorgebracht, zag ik omslaan en begonnen elkaar te verwijten en klappen op het hoofd geven. Eenmaal aangekomen op school ontaardde de ruzie waardoor één van de jongeren stenen begon op te rapen en naar een medeleerling gooide. Dit was echter een jongere die ik daarvoor tijdens het onderdeel hippotherapie zeer zorgzaam en zeer rustig met de paarden had zien omgaan.

DEEL V: DISCUSSIE EN CONCLUSIE

5.1 Bespreking van de resultaten

Alle jongeren, met uitzondering van één, ervaren de hippotherapie als positief en leuk. Vooral het leren paardrijden wordt het vaakst als positief aspect aangehaald. Er is een duidelijke interesse in paarden en alles wat erbij komt kijken. Of de interesse zorgt voor een grotere concentratie bij de jongeren, zoals Endenburg en van Lith (2011) in hun onderzoek aanhaalden, kan door dit onderzoek niet bevestigd worden. Uit het eigen onderzoek werd geconcludeerd dat de omgeving en alle daarin aanwezige aspecten ook een bron van afleiding kunnen zijn. Wel is er een grote betrokkenheid van de jongeren bij het onderwerp en een grote motivatie om bij te leren. Alle jongeren, behalve één, zouden volgend schooljaar terug hippotherapie willen volgen en enkelen vinden zelfs dat alle leerlingen op school hier baat zouden bij hebben.

Het feit dat het leren op een actieve manier en in een totaal andere context doorging, zorgde ervoor dat de participanten het niet als een therapie of een les ervaren hebben. Verschillende jongeren haalden in hun interview aan dat ze het leuk vinden om niet op school te zijn, even weg te zijn van die drukte en “geen les” te krijgen. Hieruit kunnen we concluderen dat deze non-verbale, alternatieve, actieve en avontuurlijke vorm van les en therapie krijgen, zorgt voor een grotere motivatie en betrokkenheid bij de jongeren. Dit bevestigt de conclusie van Ewing et al. (2007) dat er voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen creatief moet omgesprongen worden met therapieën voor deze doelgroep.

Uit de resultaten blijkt dat paarden, door het feit dat je op hen kan rijden, een grote rol spelen in de beleving van de participanten. Het paardrijden is voor de meesten een belangrijke bron van plezier, naast het aanleren van nieuwe vaardigheden, en iets waar ze trouwens echt trots op zijn. Dit is een aspect die in andere soorten ‘animal-assisted therapy’ of ‘therapie met dieren’, zoals met honden of met dolfijnen niet mogelijk is. Ook het feit dat het werken met paarden een andere context vereist, namelijk de omgeving

van een manege, draagt bij aan de positieve evaluatie. Over de invloed die de dieren hebben op angst of stress, werd door de jongeren geen uitspraken gedaan. De hypothese dat dieren zorgen voor een lagere angst voor falen (Friesen, 2010, Geist, 2011), werd in huidig onderzoek niet bevestigd. Geen enkele participant haalde in zijn interview het onderwerp aan. Mogelijks is dit te wijten aan het feit dat binnen de hippotherapie niet op resultaten werd gefocust.

Wanneer we kijken naar wat de jongeren aangeven over wat ze hebben bijgeleerd, komen vooral praktische vaardigheden naar voren. Ze vertellen over de rijvaardigheid die ze gedurende de sessies hebben opgedaan. Daarnaast vinden ze ook dat hun kennis op vlak van het gedrag van en de omgang met paarden vergroot is. Wat de jongeren niet spontaan aanhalen, is wat ze bijleerden over zichzelf. Wanneer binnen het onderzoek specifiek werd gevraagd of ze een gelijkenis zagen tussen hen en een bepaald paard, konden ze dit wel bevestigen. Ze gaven echter niet uit zichzelf aan dat ze een verbetering zagen op emotioneel, sociaal of cognitief vlak. Uit de observaties kon wel worden gezien dat de jongeren zich kwetsbaar konden open stellen binnen de hippotherapie. Ze toonden openlijk hun affectie naar bepaalde paarden en bouwden een band met hen op. Beck en Katcher (2003) en Edney (1995) stelden dat de aanwezigheid van een dier de interactie en relatie tussen mensen kan faciliteren. We zagen deze hypothese zeker bevestigd in het onderzoek. De paarden waren vaak een gespreksonderwerp in de contacten tussen de jongeren en de begeleiders. Het zorgde voor een aangenaam en ongedwongen startpunt om in relatie te gaan.

Binnen het onderzoek werd geen notie gemaakt van effecten op lange termijn of een overdracht ervan naar andere contexten. De voordelen van werken met paarden, zoals opgesomd door Rothe et al. (2005), dienen mogelijks genuanceerd te worden. Bepaalde vaardigheden zoals communicatievaardigheden, empathie, zelfbegrip, respect en zelfvertrouwen zijn zaken die binnen de therapie aan bod komen. Uit observaties was duidelijk te zien dat sommige jongeren een evolutie maakten op deze vlakken. Uit de interviews kan echter niet gehaald worden of de jongeren deze evolutie zelf ook ervaren. Voor hen is het alleszins niet hetgeen waar ze aan denken als hen gevraagd wordt wat ze geleerd hebben in de hippotherapie.

De resultaten zeggen echter niets over de oorzaak van de waargenomen veranderingen. Wanneer we kijken naar de beleving van de jongeren, blijkt vooral de omgeving een grote rol te spelen. Dit bevestigt de resultaten zoals Sotteau-Léomant en Léomant (2000) vonden. Zij verklaarden de stijging in sociale vaardigheden vooral door de sociale ruimte waarbinnen de hippotherapie zich afspeelt. Overeenkomstig aan dit onderzoek, speelde ook in de beleving van de participanten de gedragsregulatie door de dieren, het opdoen van succeservaringen en de dieren die de communicatie faciliteren een grote rol. Ook van der Ploeg (2007) haalde het belang van de omgeving aan. Hij stelde dat wanneer er een veilige omgeving wordt gecreëerd, het voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen mogelijk wordt om nieuw gedrag uit te proberen.

Hierdoor wordt duidelijk dat de context van hippotherapie voor een omgeving zorgt waarbinnen de jongeren zich kwetsbaar kunnen opstellen en waar zij deze aspecten van hun persoonlijkheid kunnen laten zien, vooral tegenover het paard. De vraag blijft welke specifieke rol paarden spelen. Doordat er binnen het onderzoek enkel gekeken werd naar het gedrag van de jongeren binnen de context van hippotherapie, kan er geen vergelijking gemaakt worden met hoe de participanten zijn op emotioneel, cognitief of sociaal vlak in andere contexten.

De participanten gaven aan dat ze zich rustiger voelden wanneer ze op de manege tussen de paarden vertoefden maar vermeldden niet dat ze dit meenamen of gebruikten in andere contexten. We konden uit de observaties zien dat het tonen van affectie ten opzichte van de paarden zich daarom niet vertaalt in affectie of empathie ten opzichte van mensen, in casu de klasgenoten. De uitspraak van Endenburg en van Lith (2011) dat empathie naar dieren zich weerspiegelt in een grotere empathie naar mensen toe, lijkt niet bevestigd te worden in dit onderzoek. Er kunnen dus vragen gesteld worden bij de veralgemeenbaarheid van deze tijdelijke gedragsveranderingen. De vraag blijft of de jongeren deze gedragsveranderingen internaliseren en gebruiken in andere situaties. Binnen het onderdeel hippotherapie werd getracht de jongeren bewust te laten worden van hun gedrag. De mogelijkheid gebiedt zich om verbaal de vergelijking te maken naar hun gedrag in andere contexten. Dit werd binnen de hippotherapie slechts beperkt gedaan. Mogelijks zijn hier binnen de hippotherapie kansen blijven liggen.

In de beleving van de jongeren speelde ook de begeleiding een belangrijke rol. De jongeren gaven zelf aan dat het groot aantal begeleiders meespeelt in het feit dat ze rustiger zijn tijdens de hippotherapie. Door de geringe voorkennis van de jongeren met paarden, is er voldoende begeleiding nodig om de veiligheid te garanderen en een gepaste ondersteuning voor de individuele jongere te voorzien. De begeleiding kan ook een negatieve invloed hebben. Zo zorgde de onduidelijkheid over wie er beslissingen neemt en wie eventuele straffen kan opleggen bij een jongere voor boosheid en frustratie. Doorheen de organisatie van de hippotherapie werd gemerkt dat een goede samenwerking tussen alle medewerkers van groot belang is om de sessie gestructureerd en rustig te laten verlopen. Dit was niet altijd het geval. Omdat niet op voorhand was geweten welke jongeren aanwezig zouden zijn, kon er minder met de individuele noden rekening gehouden worden. Volgens van der Ploeg (2007) speelt de begeleiding een centrale rol in interventies voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen. Pas wanneer deze jongeren zich genoeg gesteund voelen, is het voor hen mogelijk om nieuw gedrag uit te proberen. Binnen onderzoek wordt aan dit aspect weinig aandacht besteed. Weinig auteurs betrokken dit aspect in hun onderzoek of deden hier uitspraken over. Nochtans is een goede begeleiding belangrijk om de praktische organisatie vlot te laten verlopen en de vooropgestelde doelstellingen te bereiken.

5.2 Kanttekeningen bij en beperkingen van het onderzoek

Door de keuze voor de samenwerking met PC Wagenschot werden heel wat mogelijkheden geopend. Ik kon gedurende het hele schooljaar de hippotherapie mee volgen en vooral mee doen. Als onderzoeker kon ik hierdoor gedurende een ruime periode observeren en ervaring opdoen als mens en als orthopedagoog. Daarnaast zorgde dit ervoor dat ik met de jongeren een band kon opbouwen vooraleer hen te interviewen. Dit zorgde voor een zekere vertrouwdheid met hen. Ook kon ik beter inspelen op wat werd gezegd. Wanneer er concrete voorbeelden werden aangehaald, als bijvoorbeeld werd verwezen naar een bepaald paard of een zeer specifieke situatie, wist ik sneller waarover de participanten het hadden.

Toch zorgde deze keuze ook voor beperkingen. De jongeren die geïnterviewd werden, waren allemaal jongens. In de drie deelnemende klassen zat er slechts één meisje, dat echter te weinig aanwezig was geweest om aan het onderzoek deel te nemen. Daardoor kunnen er geen uitspraken gedaan worden over het verschil in de beleving tussen jongens en meisjes.

Binnen dit onderzoek werden vijftien jongeren geobserveerd en geïnterviewd over hun beleving. Dit beperkt aantal kan mogelijks invloed hebben op de veralgemeenbaarheid van de resultaten. De jongeren die slechts weinig aanwezig waren geweest tijdens de hippotherapie werden niet gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek. Wanneer de jongeren regelmatig aanwezig waren hebben ze een beter zicht op de inhoud en de invloed van hippotherapie. Deze keuze heeft echter als nadeel dat de beleving van de jongeren die onregelmatig aanwezig waren niet kennen.

Het interview werd afgenomen nadat de participanten reeds vijf sessies hadden gekregen. Deze keuze werd gemaakt omwille van de timing waarbinnen het onderzoek afgewerkt moest worden. Er is dus geen kennis over hoe de jongeren terugkijken op de hippotherapie na het afronden van de sessies. Nochtans wijst Ewing et al. (2011) op het gevaar dat de jongeren met een verweesd gevoel achterblijven indien er geen aandacht wordt besteed aan het beëindigen van de sessies. Er kunnen ook geen uitspraken gedaan worden over de lange termijn effecten van de hippotherapie.

Naast de participerende observaties werd van elke participant één interview afgenomen. Er werd gekozen om semi-gestructureerde interviews af te nemen omwille van de soms beperkte verbale en communicatieve vaardigheden. Mogelijks kon er aan de hand van diepte-interviews meer informatie gewonnen worden over de beleving van de jongeren. Het feit dat er niet met open interviews werd gewerkt, is een beperking van het onderzoek. De te bespreken topics werden op voorhand opgesteld aan de hand van de literatuur en ervaringen uit de observaties. Het is mogelijk dat hierdoor bepaalde belangrijke onderwerpen niet aan bod zijn gekomen binnen de interviews. Dit werd zo veel mogelijk vermeden door de jongeren op het einde van het interview de kans te geven nog aanvullingen te doen of vragen te stellen. De vraag is natuurlijk hoe open deze mogelijkheid was. Wanneer het interview was afgelopen, mochten de jongeren terug gaan naar de piste om te gaan paardrijden. Mogelijks wilden de jongeren van het interview af zijn, zodat ze terug met de paarden konden bezig zijn.

Door de keuze voor kwalitatief onderzoek was het mogelijk om de individuele beleving van de participanten te bevragen en te onderzoeken. Naast alle voordelen van kwalitatief onderzoek, zijn er natuurlijk ook beperkingen. Kwalitatief onderzoek is vooral beschrijvend van aard en geeft geen verklarende resultaten. Met de info die we in huidig onderzoek verkregen hebben, kunnen we geen uitspraken doen over oorzaak en gevolg. De gevonden informatie is geldig voor de bevroegde steekproef maar we weten niet in welke mate deze resultaten overeen komen met de beleving van andere groepen die hippotherapie volgen.

Deze veralgemeenbaarheid is sowieso moeilijk omdat de invulling van hippotherapie geen vaststaand gegeven is. Binnen de werking van PC Wagenschot kreeg de hippotherapie een ruime invulling. Er werd zowel aan rijvaardigheidstraining als stallen uitkuisen en sessies hippotherapie gedaan. Hierdoor werd het mogelijk om dit aan te bieden aan klasgroepen. Mogelijks was de beleving anders wanneer jongeren enkel sessies hippotherapie zouden gekregen hebben. Ook het feit dat de hippotherapie slechts om de drie weken doorging, kan hier invloed op hebben.

5.3 Aanbevelingen voor verder onderzoek en voor de praktijk

Hippotherapie wordt steeds vaker en steeds meer gebruikt in de praktijk van de hulpverlening aan zeer verscheiden doelgroepen. Toch blijkt de wetenschappelijke onderbouwing ervan vaak ondermaats. Ook vanuit wetenschappelijk onderzoek is er nog maar een beperkte interesse in dit onderzoeksveld. Het gebrek aan eenduidige terminologie en de uiteenlopende en idealistische praktijken zorgen voor een blijvend scepticisme bij wetenschappers. Er is nood aan een eenduidige terminologie om de kennisverzameling rond hippotherapie te verbeteren.

Binnen het bestaande onderzoek worden de resultaten vaak niet statistisch significant bevonden. Door middel van grootschaliger onderzoek met grotere steekproeven en het gebruik van controlegroepen kunnen effecten mogelijks statistisch verklaard worden. Pauw (2000) geeft de aanbeveling om een samenwerking tussen verschillende hippotherapieprojecten op te zetten op vlak van dataverzameling. Door middel van het gebruik van dezelfde onderzoeksmethoden en testen kan men de onderzochte steekproef vergroten en daarmee ook de mogelijkheid tot statistische analyse. Door middel van deze analyse kan men de effecten van hippotherapie op verschillende doelgroepen onderzoeken en vergelijken. Daarnaast is er nood aan onderzoek naar de effecten op lange termijn.

Wanneer we echter kijken naar de resultaten van het eigen onderzoek lijken de mogelijkheden van hippotherapie voor de doelgroep, jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen, veelbelovend. Dit onderzoek is slechts een begin van de verkenning van de beleving van de deelnemende jongeren. Voor een grotere generaliseerbaarheid van deze resultaten is er meer onderzoek naar dit onderwerp nodig. Men zou kunnen kijken naar de gelijkenissen en verschillen in de beleving van jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen wanneer zij op verschillende plaatsen verschillende vormen van hippotherapie krijgen. Ook onderzoek op lange termijn, zoals een jaar na het afronden van de therapie, zou kunnen bijdragen aan de kennis over hippotherapie.

Daarnaast dient er onderzoek te gebeuren naar de invloed van de organisatie van de hippotherapie. Binnen het huidig onderzoek werd er gemerkt dat de lange tijd tussen twee sessies de continuïteit sterk beïnvloedde. Door middel van wekelijkse sessies zou het mogelijk zijn om individuele doelstellingen op te stellen, op te volgen en te evalueren. Wanneer jongeren verschillende jaren na elkaar hippotherapie volgen via hun school, zou het mogelijk moeten zijn om op de ervaring van voorgaande jaren verder te bouwen. Ook de doelstellingen zouden duidelijker geformuleerd moeten worden zodat zowel de jongere als de hippotherapeute hier zicht op hebben. Het gevoel blijft dat dit eerste proefjaar van hippotherapie zeer veel positieve aspecten met zich mee bracht, maar dat het veel meer mogelijkheden bevat.

5.4 Conclusie

Voorgaand onderzoek bevestigt de stelling dat hippotherapie eerder als een fijne beleving wordt ervaren dan als een therapie. Toch is het ook in de beleving van de jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen meer dan een leuke bezigheid gedurende hun schooluren. Ze leerden allemaal zaken bij en konden trots zijn op hun vooruitgang, vooral op vlak van rijvaardigheid. Uit de observaties bleek dat er gedurende de hippotherapie gedragsveranderingen te zien waren bij de jongeren, hetgeen zij zelf ook ervaren hebben. Op emotioneel vlak ervoeren de participanten vooral meer rust, wat werd veroorzaakt door de omgeving waarin de hippotherapie doorgaat. Door de jongeren werden vooral effecten beschreven die zij ervaren gedurende de hippotherapie. Zij vinden niet dat het effect van hippotherapie invloed heeft op andere momenten en in andere contexten.

De mogelijkheden van hippotherapie voor jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen lijken veelbelovend. Toch dient steeds gekeken te worden naar de specifieke invulling van hippotherapie en de individuele noden van de jongeren. Wanneer deze twee zaken op elkaar afgestemd worden kan vooruitgang geboekt worden op een plezierige, uitdagende en creatieve manier.

Bibliografie

- All, A.C., & Loving, G.L. (1999). Animals, horseback riding and implications for rehabilitation therapy. *Journal of Rehabilitation*, 65, 49-57.
- American psychiatric association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed., text revision). Washington, DC: American psychiatric association.
- Artevelde Hogeschool (2012). Postgraduaatopleidingen. Geraadpleegd op 24 april 2012, <http://www.arteveldehs.be/emc.asp?pagelid=6992>.
- Artevelde Hogeschool (z.d.). *Postgraduaat Hippotherapie 2011-2013. Therapie – orthopedagogie en hulpverlening met assistentie van paarden*. Geraadpleegd op 24 april 2012, op <http://www.arteveldehs.be/emc.asp?pagelid=7825>.
- Baarda, D.B., de Goede, M.P.M. & Teunissen, J. (2001). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Bass, M.M., Duchowny, C.A. & Llabre, M.M (2009). The effect of therapeutic horseback riding on social functioning in children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39, 1261-1267.
- Beck, A.M. & Katcher, A.H. (2003). Future directions in human-animal bond research. *American Behavior Scientist*, 47, 79-93.
- Benda, W., McGibbon, N. H., & Grant, K. L. (2003). Improvements in Muscle Symmetry in Children with Cerebral Palsy After Equine-Assisted Therapy (Hippotherapy). *The Journal of Alternative & Complementary Medicine*, 9, 817-825.
- Broekaert, E. (2010.) "Theoretische orthopedagogiek: Terminologie, geschiedenis en stromingen." Hoorcollege theoretische orthopedagogiek op 9 maart 2010.
- Broekaert, E., Cappelle, B., Maes, M., Farricelli, M., De Mulder, D., Verstraeten, C., D'Oosterlinck, F., Thienpont, W. (2005). Personen met gedragsstoornissen. In E.

- Broekaert & G. Van Hove (Eds.), *Handboek bijzondere orthopedagogiek* (pp.245-299). Antwerpen-Appeldoorn: Garant.
- D'Oosterlinck, F., Broekaert, E., De Wilde, L.F., Goethals, I. (2005). Characteristics and profile of boys and girls with emotional and behavioral disorders in Flanders mental health institutes: a quantitative study. *Child: Care, Health & Development*, 32, 213-224.
- de Bruijn, B. & Meijs, N. (2009). Logopedische hippotherapie, Het paard als partner in de logopedische begeleiding. *Logopedie en Foniatrie*, 2.
- De Waele, J.P. (1992). *Systematische participerende observatie*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Derluyn, I. (2010). "Orthopedagogiek van de gedrags- en emotionele stoornissen. Een overzicht van mogelijk theoretische kader". Hoorcollege orthopedagogiek van de gedrags- en emotionele stoornissen op 5 oktober 2010.
- Edney, A.T. (1995). Companion animals in human health: an overview. *Journal of Royal Society of Medicine*, 88, 704-708.
- Eggermont, M. (2003). Belevingsonderzoek en participerende observatie. In B. Levering & P. Smeyers (Eds.), *Opvoeding en onderwijs leren zien: een inleiding in interpretatief onderzoek* (pp.173-191). Amsterdam: Boom.
- Endenburg, N. & van Lith, H.A. (2011). The influence of animals on the development of children. *The Veterinary Journal*, 190, 208-214.
- Ewing, C.A., Macdonald, P.M., Taylor, M., Bowers, M.J. (2007). Equine-facilitated learning for youths with severe emotional disorders: a quantitative and qualitative study. *Child Youth Care Forum*, 36, 59-72.
- Fonds Lode Verbeeck, geraadpleegd op 25 april 2012, op <http://www.fonds.lodeverbeeck.be/>.
- Frewin, K. & Gardiner, B. (2005). New age of old sage? A review of equine assisted psychotherapy. *The Australian Journal of Counselling Psychology*, 6, 13-17.

- Friesen, L. (2010). Exploring animal-assisted programs with children in school and therapeutic contexts. *Early Childhood Education Journal*, 37, 261-267.
- Geist, T.S. (2011). Conceptual framework for animal assisted therapy. *Child and Adolescent Social Work*, 28, 243-256.
- Ghesquière, P. & Grietens, H. (2006). *Jongeren met leer- of gedragsproblemen: naar een school met zorg*. Leuven: Accco.
- Granados, A.C. & Agís, I.F. (2011). Why children with special needs feel better with hippotherapy sessions: a conceptual review. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 17, 191-197.
- Grietens, H. & Hellinckx, W. (2005). Kinderen en jongeren met gedragsproblemen. In H. Grietens, J. Vanderfaeille, W. Hellinckx & W. Ruijsenaars (Eds.) *Handboek orthopedagogische hulpverlening 1 : Een orthopedagogisch perspectief op kinderen en jongeren met problemen*. (pp. 19-63). Leuven/Voorburg: Acco.
- Hameury, L., Devalous, P., Teste, C., Leroy, C., Gaboriau, J-C. & Berthier, A. (2010). Equithérapie et autisme, *Annales Médico-Psychologiques*, 168, 655-659.
- Hellinckx, W., De Munter, A. & Grietens, H. (1991). *Gedrags- en emotionele problemen bij kinderen*. Leuven-Appeldoorn: Garant.
- Hines, L.M. (2003). Historical perspectives on the human-animal bond. *American Behavior Scientist*, 47, 7-15.
- Irwin, C. (1999). *Een paard liegt niet*. Den Haag: bzztôh.
- Kaiser, L., Smith, K.A., Heleski, C.R. & Spence, L.J. (2006). Exploring the bond: Effects of a therapeutic riding program on at-risk and special education children. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 228, 46-52.
- Katcher, A. & Wilkins, G.G. (1994). The use of animal-assisted therapy and education with attention deficit hyperactivity and conduct disorders. *Interaction*, 12, 1-6.
- Kerkhofs, A. (1996). *Een paard kennen en mennen*. België: M.K.B. vzw.

- Kogan, L.R., Granger, B.P., Fichett, J.A., Helmer, K.A. & Young, K.J. (1999). The human-animal team approach for children with emotional disorders: two case studies. *Child & Youth Care Forum*, 28, 105-121.
- Liptak, G. S. (2005). Complementary and alternative therapies for cerebral palsy. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 11, 156-163.
- Macauley, B. L. & Gutierrez, K. M. (2004). The Effectiveness of Hippotherapy for Children With Language-Learning Disabilities. *Communication Disorders Quarterly*, 25, 205-217.
- Mackinnon, J.R., Noh, S., Laliberte, D., Lariviere, J., Allan, D.E. (1995). Therapeutic horseback riding: a review of the literature. *Physical and Occupational Therapy in the Pediatrics*, 15, 1-15.
- Maes, L. (z.d.). *Van Paardenkracht naar eigen kracht. Een programma voor jongeren met emotionele en gedragsproblemen*. Ongepubliceerd werk van het Pedagogisch Centrum Wagenschot.
- Maso, I. & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.
- Murphy, B.A. (2011). Development of equine assisted therapy and learning as an elective module within an Irish Equine Curriculum. *Journal of Equine Veterinary Science*, 31, 250.
- Nelson, W.M. & Finch, A.J. (2000). *Children's anger inventory manual*. Los Angeles: Western psychological services.
- Pauw, J. (2000). Therapeutic horseback riding: Problems experienced by researchers. *Physiotherapy*, 86, 523-527.
- Rothe, E.Q. et al. (2005). From kids and horses: Equine facilitated psychotherapy for children. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 5, 373-383.
- Scott, N. (2005) *Special Needs, special horses. A guide to the benefits of therapeutic riding*. USA: University of North Texas Press.

- Sotteau-Léomant, N. & Léomant, C. (2000). Socially deprived young people and socialization. *10th International Therapeutic Riding Congress, 34*, 185-189.
- Stanley-Hermanns, M. & Miller, J. (2002). Animal-assisted therapy: domestic animals aren't merely pets. To some, they can be healers. *American Journal of Nursing, 102*, 69-76.
- Swerts, A. (2009). Equithérapie: een paard als therapeut. *Body Talk, 31*, 44-45.
- Thorell, L.B. & Rydell, A-M. (2008). Behavior problems and social competence deficits associated with symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder: effects of age and gender. *Child: Care, Health and Development, 34*, 584-595.
- Turner, K., Stetina, B.U., Burger, E., Lederman Maman, T., Hanlos, U. & Kryspin-Exner, I. (2009). Enhancing emotion regulation and recognition among first graders through animal-assisted group training. *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research, 4*, 93-94.
- van der Ploeg, J.D. (1990). *Gedragsproblemen: ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam: Lemniscaat.
- van der Ploeg, J.D. (2005). *Behandeling van gedragsproblemen: initiatieven en inzichten*. Rotterdam: Lemniscaat.
- van der Ploeg, J.D. (2007). *Gedragsproblemen: ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Vanderplasschen, W., Vandevelde, S., Claes, C., Broekaert, E. & Van Hove, G. (2006). *Orthopedagogische werkvelden in beweging: organisatie en tendensen*. Antwerpen-Appeldoorn: Garant.
- Veerman, J.W. (1994). Zelfwaardering bij kinderen met leer- en gedragsproblemen: implicaties uit theorievorming en onderzoek. In A.J.J.M. Ruijsenaars & J.H.M. Hamer (Eds.), *Emotionele problemen: theorie, praktijk en onderzoek* (pp. 55-68). Leuven: Acco.

Bijlagen

Bijlage 1 – Informed consent

Bijlage 2 – Topiclijst semi-gestructureerde interviews

Bijlage 3 - Interviews

Bijlage 1 : informed consent

Informed Consent

Ik, ..., ben op de hoogte van het feit dat de informatie, verkregen in het individueel interview en door observatie, gebruikt zal worden bij het schrijven van de masterproef van Martje Verbeeck, Student Orthopedagogiek.

Ik geef hierbij de toestemming om deze informatie op anonieme wijze te gebruiken in het kader van het onderzoek.

Ik weet dat deze informatie vertrouwelijk is en niet aan derden zal worden meegedeeld.

Ik weet dat ik elk moment op deze beslissing kan terugkomen en kan vragen om niet langer mee te werken aan dit onderzoek.

Gelezen en goedgekeurd,

Datum:.....

Handtekening:

.....

Bijlage 2: Topiclijst semi-gestructureerde interviews

Beginvraag: Wat vind je ervan om naar de manege te komen?

Topics:

- De drie onderdelen van de hippotherapie
- Evaluatie van de onderdelen: leukste en minst leuke
- Verschillen tussen gedrag hier en op school
- Mogelijke verklaringen voor deze verschillen
- Verworven kennis en vaardigheden
- Herinneringen
- Voorkennis
- Frequentie hippotherapie
- Toekomst hippotherapie
- Mogelijkheid tot aanvullingen en bemerkingen

Bijlage 3: Interviews

Omwille van ecologische redenen werd gekozen om de interviews onder de vorm van een cd-rom toe bij te voegen. Deze is terug te vinden aan de binnenkant van de achterflap van de masterproef.